

**АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ ОД
НАБЉУДУВАНИТЕ СУДСКИ ПОСТАПКИ
ВО 2023 ГОДИНА**

Издавач:

Коалиција на здруженија на граѓани Сите за правично судење – Скопје

За издавачот:

Дарко Аврамовски - извршен директор на Коалицијата Сите за правично судење

Уредник:

Дарко Аврамовски

Автори:

Дарко Аврамовски

Ивана Петковска

Лејла Тутиќ

Александар Гоцо

Техничка обработка:

Даниел Митковски

Печатење:

Графохартија

Тираж:

100

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

343.1:005.584.1(497.7)"2023"(047.31)

347.911.95:005.584.1(497.7)"2023"(047.31)

АНАЛИЗА на податоците од набљудуваните судски постапки во 2023 година / [автори Дарко Аврамовски ... и др.]. - Скопје : Коалиција на здруженија на граѓани Сите за правично судење, 2024. - 49 стр. : илустр. ; 25 см

Фусноти кон текстот. - Други автори: Ивана Петковска, Лејла Тутиќ, Александар Гоцо

ISBN 978-608-4552-60-4

1. Аврамовски, Дарко [автор] 2. Петковска, Ивана [автор] 3. Тутиќ, Лејла [автор] 4. Гоцо, Александар [автор]

а) Кривична постапка -- Мониторинг -- Македонија -- 2023 -- Истражувања

б) Граѓанско-судска постапка -- Мониторинг -- Македонија -- 2023 -- Истражувања

COBISS.MK-ID 63214085

Оваа анализа е изработена со финансиска поддршка од Европската Унија. Содржината на документот е целосна одговорност на Коалиција „Сите за правично судење“ и не ги одразува ставовите на Европската Унија.

Проектот е
финансиран од
Европската Унија

СОДРЖИНА

СОДРЖИНА	3
1. ВОВЕД.....	2
2. МЕТОДОЛОГИЈА.....	3
3. УСЛОВИ ЗА ОДРЖУВАЊЕ НА РОЧИШТЕ ЗА ГЛАВНА РАСПРАВА	5
4. ПОУКИ ЗА ПРАВА	7
5. ЈАВНОСТ НА ГЛАВНА РАСПРАВА.....	9
6. ПРИЗНАНИЕ НА ВИНА	13
7. ДОКАЗНА ПОСТАПКА.....	16
7.1 Материјални докази	16
7.2 Вербални докази	18
8. ЕДНАКВОСТ НА ОРУЖЈАТА И КОНТРАДИКТОРНА ПОСТАПКА.....	22
9. НЕЗАВИСНОСТ И НЕПРИСТРАСНОСТ	23
10. ПРЕСУДА.....	25
11. СПЕЦИФИЧНИ ПРАШАЊА ПРОИЗЛЕЗЕНИ ОД НАБЉУДУВАЊЕТО НА ПОСТАПКИТЕ	26
11.1 Отсуство на судски одлуки и траење на постапките поврзани со висока корупција..	27
11.2 Траење на постапките иницирани од страна на Специјалното јавно обвинителство	29
11.3 Останати кривични и граѓански судски постапки каде е забележано невообичаено долго траење.....	33
Ласкарци К-1407/19 – Основен кривичен суд Скопје.....	33
РО-1094/20 – Основен граѓански суд Скопје.....	33
К-11/18 – Основен кривичен суд Скопје	34
11.4 Измени и дополнувања на Кривичниот законик.....	34
11.5 Групно испитување на вешти лица	36
Совет на европа - ЦЕПЕЖ	36
Практика на европскиот суд за човекови права	37
Закон за кривичната постапка.....	38
11.6 Различна практика на констатирање правни пречки за водење на судската постапка.	39
Импликација на принципот Ignorantia iuris nocet.	41
Nemo iudex sine actore	41
Куриозитет	42
11.7 Отсуство на јавен обвинител и судија поротник од рочиште за главна расправа и нивно евидентирање на записник како да се присутни	43

11.8 Испитување на адвокат ангажиран од страна на тужителот, во својство на сведок, со оглед дека истиот бил близок пријател на тужителите.	43
Застапник.....	44
Правило за застапник-сведок	44
Конфликт на интереси	45
12. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ.....	46

1. ВОВЕД

Коалиција „Сите за правично судење“ е мрежа на 12 граѓански организации, формирана како организација со основна мисија да ги набљудува судските процеси во Северна Македонија со цел да го зголеми почитувањето на стандардите за правично судење пред домашните судови, да ги идентификува наследените проблеми во судскиот систем и да укаже на потребата за правна и институционална реформа, да ја запознае јавноста со стандардите за правично судење, да ги намали можностите за несоодветен третман на страните во спорот од страна на судиите и другите учесници во постапката и да ја зајакне јавната доверба во правниот систем и судството воопшто.

Оваа година Коалицијата го одбележа своето 20 годишно постоење и набљудување на судски постапки во судовите во државата, но за жал, оваа јубилејна година беше и една од најтешките години за владеењето на правото и независноста на судството, најмногу поради надворешни фактори кои имаа сериозно влијание врз судските постапки, како што беа измените на Кривичниот законик. И оваа година како и претходната, правосудниот сектор беше во фокусот на јавноста токму заради ваквите случувања, од кои дел се однесуваа и на реформските процеси поврзани со унапредување во судството, како што беа случувањата со Судскиот совет. Во последниот извештај на Европската комисија за 2023 година, нотирано е дека состојбите целосно стагнираат во полето на правосудството, без да постои задоволително темпо на спроведување на различните активности битни за реформа на правосудниот систем, како и за намалување на несоодветните влијанија врз судството.

Поради ова, Северна Македонија во иднина мора да вложи исклучителни напори во реформите кои се однесуваат на правосудниот систем и борбата против организираниот криминал и корупција со оглед на фактот дека веќе е започнат скринингот за пристапување кон Европската Унија. Поглавјето 23 е од исклучителна важност за текот на целиот преговарачки процес и динамиката на преговорите, па во таа насока судството и јавното обвинителство важно е да дадат резултати од своето работење, а тоа најмногу се очекува од сузбивањето на корупцијата како посебен феномен што се појавува во едно општество. Имајќи го ова предвид, судскиот мониторинг претставува исклучително корисна алатка која има за цел да прибере податоци за степенот на имплементација на законите во практиката, степенот на професионалност, ефективност и ефикасност на судскиот систем, како и практичниот ефект кој реформите го имаат врз самите судски постапки. Од друга страна пак, преку присуството на набљудувачите во судниците се зголемува степенот на јавност на судските постапки, а со тоа се овозможува и практикувањето на правото на јавно судење како составен дел од правото на фер и правично судење. Во оваа анализа ќе биде претставен преглед на податоците прибрани од набљудуваните судски постапки кои се однесуваат на имплементацијата на Законот за кривичната постапка, како и меѓународно прифатените стандарди за фер и правично судење во кривична и граѓанска постапка. Воедно, ќе биде даден преглед и анализа на посебни прашања и предизвиците кои беа забележани дека се јавуваат во практиката, а посебен преглед ќе биде даден и на неколку предмети кои се проследени со висок степен на интерес од страна на јавноста, меѓу кои и предметите што беа покренати од страна на поранешното Специјално јавно обвинителство, како и останати предмети во кои се забележани специфични добри и лоши практики.

2. МЕТОДОЛОГИЈА

Со цел спроведување на истражувања во однос на практична примена на стандардите за фер и правично судење во судските постапки, Коалицијата „Сите за правично судење“ користи посебна и унифицирана методологија, која се состои од примена на три пристапи, односно:

- Мониторинг на судски постапки од страна на професионални судски набљудувачи за чија примена се употребува стандардизиран прашалник;
- Обработка на статистички податоци;
- Работни состаноци со релевантни чинители.

И оваа година, мониторингот на судски постапки беше спроведен со физичко присуство на професионални судски набљудувачи на Коалицијата на закажани рочишта за главна расправа по судски предмети кои се водат во основните судови во Република Северна Македонија. На самиот почеток, ќе дадеме осврт на неколку битни аспекти за мониторингот на судски постапки од страна на професионални судски набљудувачи за време на извештајниот период, па така:

- Мониторингот процесот беше спроведен во времетраење од 9 месеци, во период од јануари заклучно со септември, 2023 година;
- Во текот на горенаведениот период, мониторираше вкупно 845 рочишта за главна расправа, од кои 246 рочишта по предмети од граѓанска област, и 603 рочишта по предмети од кривична област, од кои дел, односно вкупно 226 рочишта се однесуваат на предмети од областа на организиран криминал и корупција;
- Мониторингот на судски постапки беше спроведен на национално ниво, при што беа опфатени вкупно 16 судови, на ниво на сите 4 апелациони подрачја;
- За судски набљудувачи беа ангажирани вкупно 30 правници, кои поседуваат искуство со работа во кривично-правната и граѓанско-правната материја, дел од нив искусни и долгогодишни набљудувачи на Коалицијата. Паралелно додека се спроведуваше мониторинг процесот, проектниот тим на Коалицијата, реализираше сет обуки, наменети за судските набљудувачи, со цел унапредување на нивните знаења и индивидуални капацитети, во поглед на практичната примена на процесните закони и меѓународно прифатените стандарди за фер и правично судење;
- Судските предмети што беа мониторираше во текот на извештајниот период беа избрани на неколку начини. Најнапред, како и секоја година, фокусот беше ставен во прв план на судските предмети што се медиумски експонирани, односно предметите за кои постои висок јавен интерес да бидат следени и оценети. Дополнително, со оглед дека Коалицијата е препознатлива во јавноста како единствен национален субјект кој континуирано спроведува мониторинг на судски постапки, сосема очекувано беше дел од предметите кои што беа мониторираше да се предмети по барање на граѓани, кои што на еден или друг начин се инволвирани, односно засегнати со судската постапка на која што се однесува барањето за мониторинг. За време на извештајниот период, вкупно 89 судски предмети се мониторираше по барање на странка, па доколку направиме споредба со податоците од минатата година ќе констатираме дека имаме зголемување во овој дел, со оглед дека во 2022 година, вкупно 57 судски предмети, биле мониторираше на овој начин. За крај, со цел да се унапреди опфатот и да се обезбеди репрезентативен примерок, преку кој што ќе добиеме детален приказ за реалната состојба во практиката за примената на процесните закони, за време на извештајниот

период, предмет на мониторинг беа и судски предмети избрани по случаен избор од страна на проектниот тим на Коалицијата.

Во оваа насока, податоците прибрани преку спроведениот мониторинг на судска постапка, од страна на судските набљудувачи, се внесуваат во посебно креиран прашалник за таа намена. Прашалникот е систематизиран и истиот содржи прашања поврзани со текот на главната расправа, со посебен фокус на секоја фаза одделно, со цел да се оцени примената на процесните закони во практиката, како и степенот на почитување на меѓународно прифатените стандарди за фер и правично судење од страна на судовите кои што беа опфатени со овој процес. Оваа година, прашањата од прашалникот беа предмет на модификација, па така најголем дел од нив беа поставени во формат на отворени прашања, со цел набљудувачите да ги даваат нивните одговори наративно, а секако дел од нив и со избирање на еден или повеќе понудени одговор.

За крај, со цел комплетирање на податоците кои што беа предмет на обработка и анализа, организиравме и работни состаноци со релевантни чинители, кои што состаноци ги користиме како платформа за размена на мислења и искуства од страна на присутните учесници во контекст на сите актуелни прашања што се предмет на дискусија за време на состанокот. Овој пристап го практикуваме веќе неколку години, и можеме да заклучиме дека истиот е особено корисен, со оглед дека преку овие состаноци покрај тоа што се овозможува дискусија за проблемите и предизвиците кои што постојат во практиката, причините поради кои што истите се јавуваат, а кои што не можеме да ги увидиме на поинаков начин, овој пристап ни служи и за ревизија и прилагодување на методолошкиот пристап кој што го користи Коалицијата, со цел спроведување на ваков тип на истражувања.

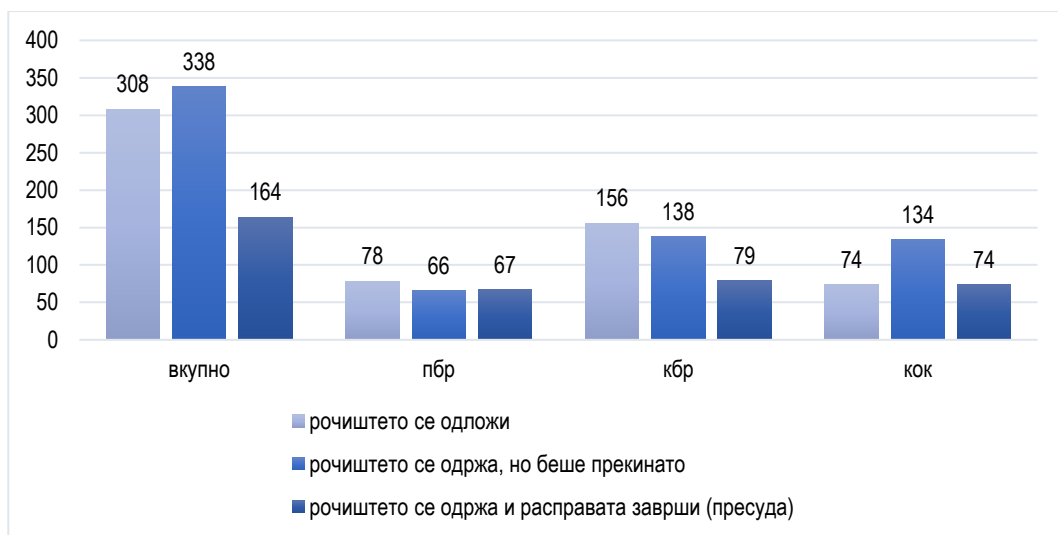
Во продолжение на овој извештај ќе дадеме детален осврт на детектираните состојби во практиката, односно сите проблеми и предизвици со кои што се соочуваат судовите при водењето на судските постапки, а секако ќе понудиме и конкретни препораки за надминување на истите.

3. УСЛОВИ ЗА ОДРЖУВАЊЕ НА РОЧИШТЕ ЗА ГЛАВНА РАСПРАВА

Законот за кривичната постапка предвидува дека странките во постапката задолжително треба да бидат присутни на главната расправа за истата да се одржи. Јавниот обвинител односно приватниот тужител, обвинетиот и неговиот бранител се лицата кои задолжително присуствуваат на главната расправа и само по исклучок може да се одржи главна расправа во отсуство на обвинетиот. Во таа насока, членот 365 од ЗКП предвидува дека на обвинетиот може да му се суди во отсуство само доколку е во бегство или ако не им е достапен на државните органи, а постојат особено важни причини да му се суди иако е отсутен. Во сите други ситуации, присуството на обвинетиот е задолжително.

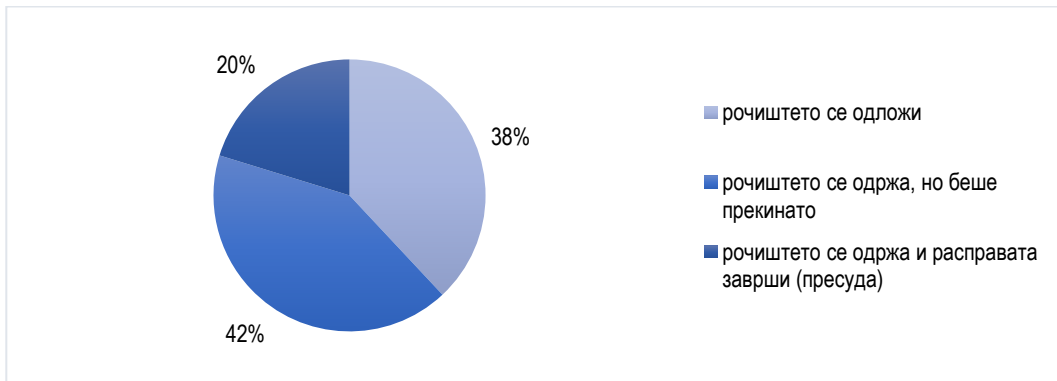
Од мониторингот кој што беше спроведен од страна на Коалицијата и врз основа на кој беше изготвена оваа анализа произлегоа податоците дека во 38% рочиштата за главна расправа биле одложени поради тоа што не биле исполнети условите за одржување на главната расправа. По однос на податоците за одложените рочишта, доколку ги поделиме на кривични предмети, предмети од областа на организираниот криминал и корупција и граѓански предмети можеме да констатираме дека имаме 26% одлагање на рочиштата во кривичните предмети во кои се судат полнолетни лица, 24% во предметите од областа на организираниот криминал и корупција и 24% во граѓанските предмети од оние кои биле предмет на мониторинг.

Споредбено, со минатите години, во кои имало 42% одлагање на рочиштата во 2022 година за предметите од областа на организираниот криминал и корупција можеме да заклучиме дека трендот на одлагање на рочиштата во специјализираното одделение за организиран криминал и корупција е значително намален.

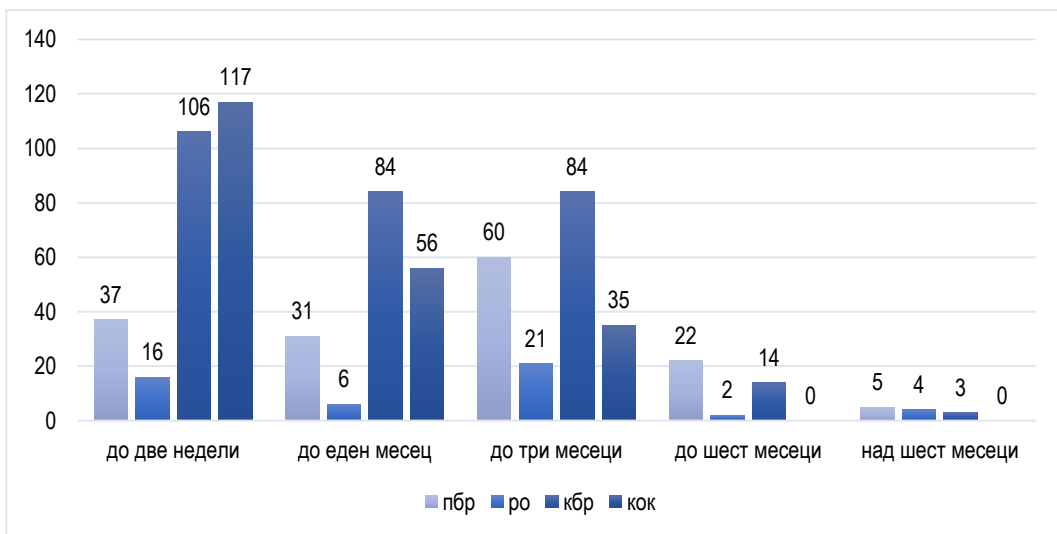
Сооднос на одржани и одложени рочишта по вид на постапка

Во однос на одржаните рочишта, статистиката ни покажува дека 42% од рочиштата за главна расправа биле одржани, но прекинати за да продолжат на друг понатамошен датум што го одредил судот, а 20% од рочиштата се одржале и на истите главната расправа завршила при што судот пристапил кон донесување на пресуда.

Сооднос на одржани и одложени рочишта

По правило, главната расправа трае непрекинато и ако не заврши на едно рочиште, претседателот одлучува главната расправа да продолжи наредниот работен ден.¹ Од податоците добиени од мониторингот, се забележува дека протекот на време помеѓу две рочишта најчесто е до две недели. Па така, во предметите од областа на организираниот криминал и корупција најчесто рочиштата се насрочуваат до две недели што е очекувано со оглед на тежината на кривичните дела по кои постапува судот во овие предмети, додека пак граѓанските предмети и кривичните предмети за полнолетни лица најчесто се закажуваат и по поминато време повеќе од 1 месец до 3 месеци. Меѓутоа, не може да се занемари фактот дека во 8 случаи протекот на време помеѓу две рочишта било над 6 месеци. Овој голем распон на закажување на рочиште и те како влијае на правото на судење во разумен рок, а дополнително што главната расправа согласно процесните закони мора одново да почне ако одлагањето траело подолго од 90 дена, и сите докази мора повторно да се изведат.

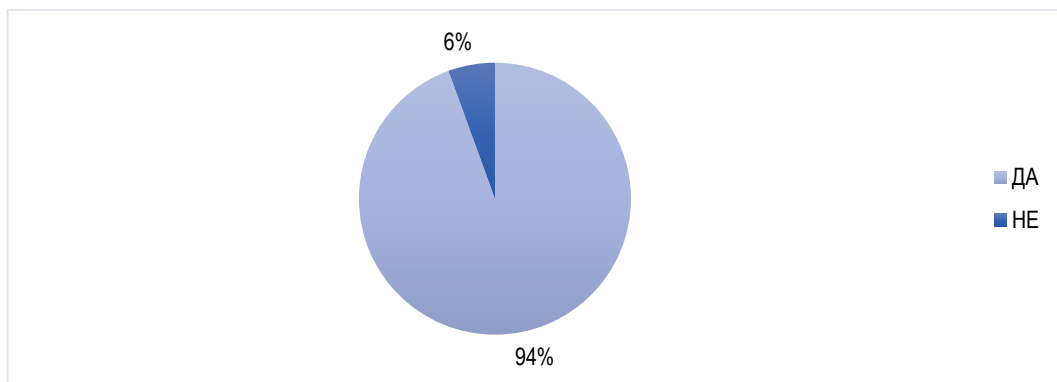

Протек на време помеѓу две рочишта

¹ Калајчиев Г., Лажетиќ Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 година.

4. ПОУКИ ЗА ПРАВА

Уставот на Република Северна Македонија, процесните закони, но и меѓународните конвенции гарантираат дека граѓаните во судските постапки треба да бидат соодветно поучени за своите права кои ги имаат во текот додека трае судската постапка. Од тој аспект, важно е да се напомене дека судот при отпочнување на главната расправа должен е да ги наведе поуките за правата на граѓаните во постапката на начин што ќе биде најразбирлив за нив. Па така, при давањето на поуките судот е должен секое право да го објасни поединечно на јазик кој што го говори обвинетиот, сведокот или друго лице во постапката. Оваа обврска на претседателот на советот постои во секој случај, без оглед на тоа дали има свој бранител обвинетиот или не, и без оглед на тоа дали се работи за неука странка или не.² Во однос на обвинетиот во кривичната постапка, судот е должен да го поучи истиот за следните права: правото да молчи или да даде свој исказ и ќе го советува внимателно да го следи текот на главната расправа, при што ќе му укаже дека може да изнесува докази во своја одбрана, да им поставува прашања на сообвинетите, сведоците и вештаците, и да става забелешки во поглед на нивните искази.³ Видно од следниот графикон судот во најголем број од случаите соодветно ги дал поуките за правата на странките во постапката.

Поуки за правата

За разлика од минатата година кога имавме констатирано 11% случаи⁴ во кои судот воопштено не се осврнал на поуките за правата, оваа година имаме намалување на таа негативна појава и само во 11 случаи, односно во 6% од мониторираните предмети не биле дадени поуките за правата воопшто што укажува на тоа дека судот многу повнимателно постапува при објаснување на правата во текот на судската постапка.

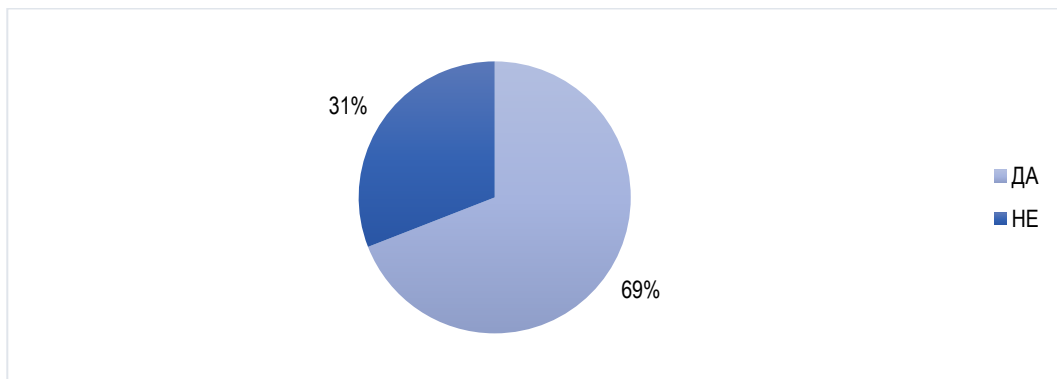
Меѓутоа, она што загрижува во постапувањето на судот е тоа што дури во една третина од предметите, судот воопшто не го прашал обвинетиот односно странките дали разбираат зошто се повикани и дали имаат некои прашања поврзани со постапката. Во текот на судскиот процес, судот е се грижи за правата на странките во постапката, а воедно на почетокот на главната расправа без разлика дали странките имаат ангажирано адвокат или не, да го објасни детално текот на судењето и фазите на судската постапка, особено кога станува збор за судски постапки во кои не е задолжително ангажирање на адвокат. Во таа насока, мора да потенцираме дека неопходно е судот да постапува со поголемо внимание при објаснувањето за тоа што значи

² Ibid

³ Член 380 од Законот за кривичната постапка

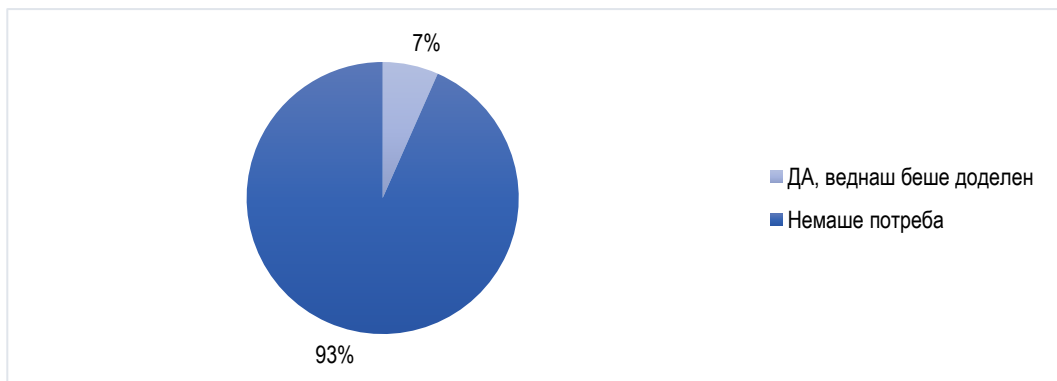
⁴ Д. Аврамовски, И. Петковска, Л. Тутиќ, Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки поврзани со организиран криминал и корупција во 2022 година, Скопје

една судска постапка и како се одвива истата, имајќи предвид дека на дел од граѓаните можеби тоа е првиот судски процес во кој се вклучени и немаат претходно искуство или знаење за истото.

Дали судот им објасни на странките за постапката?

Во однос на правото на преведувач, како што е предвидено и во Законот за кривичната постапка, обвинетиот, оштетениот, приватниот тужител, сведоците и другите учесници во постапката кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот имаат право во постапката да го употребуваат својот јазик и писмо. На следниот графикон е прикажано дека само во 6% од предметите кои што биле мониторирани некој од странките односно учесниците во постапките имале потреба од преведувач. Во сите 38 случаи, судот постапил и веднаш е доделен преведувач, но не може да се занемари податокот што во еден случај по однос на точноста на преводот реагирал бранителот дека има несоодветен превод со оглед на фактот што истиот и го познавал јазикот.

Дали беше доделен преведувач доколку имало потреба?

5. ЈАВНОСТ НА ГЛАВНА РАСПРАВА

Начелото на јавност претставува едно од основните начела на секоја демократска држава, кое во најширока смисла на зборот подразбира работата на сите државни институции, вклучително и институциите од правосудниот сектор, да подлежат на контрола од страна на јавноста.

Во оваа насока, начелото на јавност во работењето на судовите во Република Северна Македонија е подигнато на ранг на уставен принцип. Оттука, Уставот во членот 102 предвидува дека расправата пред судовите и изрекувањето на пресудата се јавни, а дека јавноста може да биде исклучена само во случаи кои се утврдени со закон. Дотолку повеќе, ова начело претставува и клучен елемент на правото на фер и правично судење предвидено со членот 6 од Европската конвенција за човекови права.

Понатаму, овој уставен принцип е подетално разработен низ неколку посебни членови во процесните закони, односно Законот за парничната постапка⁵ и Законот за кривичната постапка⁶. Предметните закони, меѓу другото предвидуваат дека главната расправа е јавна, и дека на главната расправа, покрај учесниците во постапката, може да присуствува и кое било друго полнолетно лице.

Иако главната расправа по правило е јавна, сепак, постојат неколку законски предвидени основи за исклучување на јавноста од расправата, кои што се таксативно наведени во член 354 од Законот за кривичната постапка. Така, исклучување на јавноста од расправа, согласно одредбите од овој Закон, може да биде направено, доколку истото е потребно заради:

- Чување на државна, воена, службена или деловна тајна, како и јавниот ред;
- Заштита на приватниот живот на обвинетиот, сведокот или оштетениот, како и со цел да се обезбеди заштита на безбедноста на сведокот или жртвата;
- Заштита на интересите на малолетник.

Законски основи за исклучување на јавноста од расправа, се предвидени и согласно одредбите од Законот за парничната постапка, поточно членот 293 од Законот, кој што ја предвидува оваа можност во случај кога тоа е потребно за:

- Чување на службена, деловна или лична тајна;
- Чување на интересите на јавниот ред или причините на моралот.

Исклучувањето на јавноста во кривична и во граѓанска судска постапка, може да биде направено во секое време, и истото да се однесува како на целата главна расправа, така и на само еден дел од истата. Во случај кога судот смета дека е исполнет законскиот основ за исклучување на јавноста од главна расправа по конкретен судски предмет, истиот мора да донесе процесно решение, кое што има обврска да го образложи и јавно да го објави.

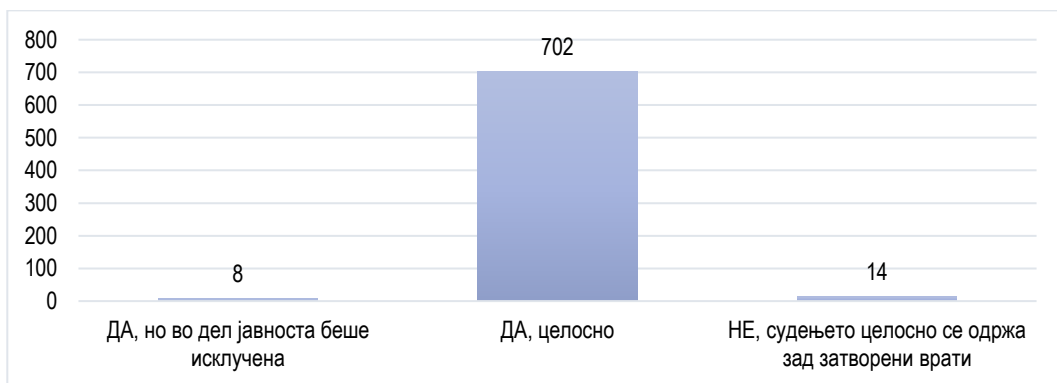
Ваквата законска поставеност, практично дава можност Коалицијата „Сите за правично судење“ цели 20 години да врши континуиран мониторинг на граѓански и кривични судски постапки кои се водат пред судовите во земјава, со цел спроведување на истражувања за практичната примена на меѓународните стандарди за фер и правично судење.

⁵ Член 292-296 од Закон за парничната постапка, Службен весник на РМ број 79/2005, 110/2008; 83/2009; 116/2010; 124/2015

⁶ Член 352-356 од Закон за кривичната постапка, Службен весник на РМ број 150/ 2010, 100/2012; 142/2016; 193/2016; 198/2018

Како и секоја година, така и во оваа анализа, посебен дел е посветен токму на податоците кои се однесуваат на јавноста. Во таа смисла, ќе понудиме преглед на причините кои судот во практика ги цени како основ за исклучување на јавноста, како и дали судот ги испочитувал обврските кои му ги налагаат процесните закони, во случаите кога има донесено одлука за исклучување на јавноста, да донесе решение кое јавно ќе го објави и ќе ги образложи причините од кои се раководел при донесување на одлуката.

Во оваа насока, видно од податоците изнесени во графиконот подолу, можеме да заклучиме дека и оваа година најголем дел од рочиштата за главна расправа биле јавни, односно дека во само 3% од вкупниот број на мониторирани рочишта за главна расправа, јавноста била исклучена. Ако направиме споредба со податоците од минатата година, односно оние кои што се однесуваат на судските постапки од областа на организираниот криминал и корупцијата⁷ согласно кои што 100% од вкупно мониторирани рочишта за главна расправа биле јавни, и на оние за судските постапки во останатите кривични предмети⁸, согласно кои податоци 98% од рочиштата биле јавни, ќе видиме дека во практиката преовладува одржувањето на јавни рочишта од страна на судовите, и дека овој позитивен тренд продолжува и оваа година.

Дали судењето беше јавно?

При подетална анализа на податоците, можеме да забележиме дека од вкупно 22 рочишта за главна расправа на кои што судот донел одлука за јавноста да биде исклучена, во 14 од нив исклучувањето се однесувало на целата главна расправа, додека пак во 8, тоа било случај јавноста да биде исклучена само во дел од главната расправа. Дополнително, сметаме за потребно да истакнеме и дека исклучувањето на јавноста од страна на судот доминира во кривичните судски постапки, што се потврдува со податокот дека истото било направено само на 1 рочиште за главна расправа во граѓанска судска постапка.

Особено охрабрува фактот што оваа година, во сите случаи кога главната расправа не била јавна, судот донел решение за исклучување на јавноста и ги образложил причините за донесување на таквата одлука. Ова е исклучително важно, имајќи предвид дека исклучувањето на јавноста спротивно на одредбите на Законот за кривичната постапка и Законот за парничната постапка, претставува суштествена повреда на одредбите на кривичната и одредбите на граѓанската постапка, поради кои што пресудата се укинува.

⁷ Аврамовски Д., Петковска И., Тутиќ Л., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки поврзани со организиран криминал и корупција во 2022 година, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2022 година, страна 20

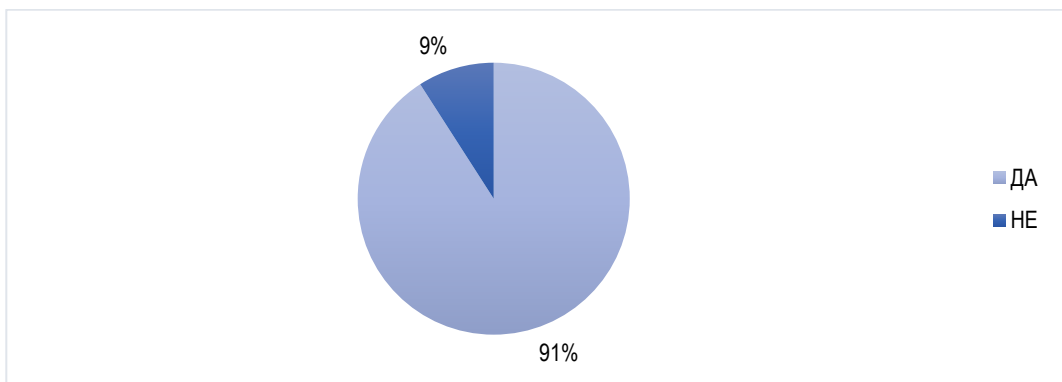
⁸ Лажетиќ Г., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во кривични предмети во 2022 година, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2022 година, страна 5

Видно од податоците во графиконот подолу, кога станува збор за законските основи за исклучување на јавноста, во кривичните судски постапки, во осум случаи тоа било направено поради заштита на интересите на малолетник, како и поради чување на државна тајна, а во пет случаи заради заштита на приватниот живот на оштетениот. Што се однесува пак до граѓанските судски постапки, единствениот случај на исклучување на јавноста од рочиште за главна расправа било направено поради чување на службена тајна.

Ако јавноста беше исклучена дали судот ги образложи причините за тоа?

Дополнително, Законот за кривичната постапка⁹, и Законот за парничната постапка¹⁰ предвидуваат можност кога јавноста е исклучена од главната расправа, судот да дозволи присуство на одредена категорија на лица, во која што се вбројуваат службени, научни и јавни работници, односно т.н. стручна јавност. Видно од графиконот подолу, произлегува дека судовите во доминантен дел од случаите, ги препознаваат судските набљудувачи на Коалицијата „Сите за правично судење“ како стручна јавност и дозволуваат нивно присуство на рочиштата каде јавноста е исклучена.

Доколку јавноста беше исклучена, дали беше дозволено присуство на стручна јавност?

Во поглед на јавноста на рочиштата, иако станува збор за исклучително мал број на случаи, сепак не може да се занемари тоа што се евидентирани 8 случаи кога судот имал замерки за присуството на јавноста на рочиштето за главна расправа. Притоа, 5 од евидентираниите случаи се во рамки на граѓанска постапка, од кои 2 случаи евидентирани кај ист судија, додека пак

⁹ Член 355 став 2 од Законот

¹⁰ Член 294 став 2 од Законот

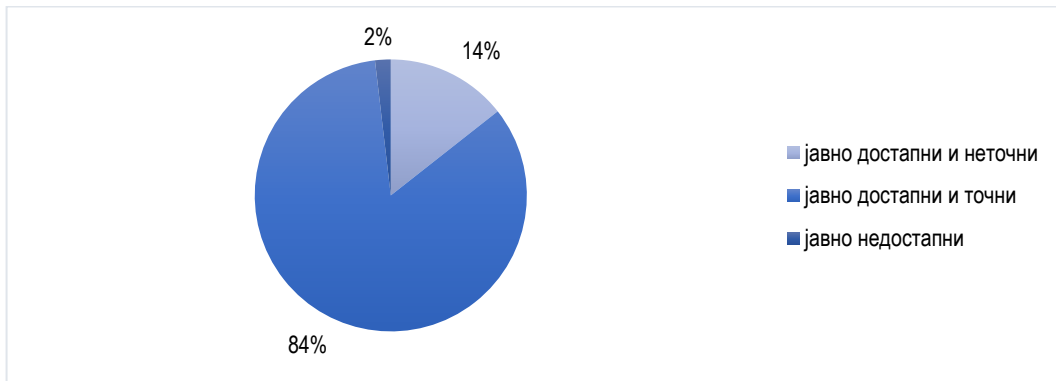
останатите 3 случаи во кривична судска постапка. Најчесто овие замерки од страна на судиите се манифестирани преку поставување на прашања кои излегуваат надвор од потребата судот да се осигура дека во судницата не се присутни сведоци кои уште не се испитани, како што се прашања поради која причина дадениот предмет се набљудува и зошто има толкав интерес за предметот, дали некоја од странките во постапката побарала мониторинг, итн. Она што е позагрижувачко е тоа што, определени судии дале и коментари во насока на обесхрабрување на присуството на јавноста на рочиштето, односно истакнале дека е проблем тоа што од претходно кај судијата не било најавено дека јавноста ќе присуствува на рочиштето, како и инсистирање судскиот набљудувач на Коалицијата задолжително со себе да носи писмено овластување за мониторинг на предметот.

Во овој дел, интересни за анализа се и податоците кои што се однесуваат на постапувањето на судиите во случај кога има присутна јавност на рочиштето за главната расправа, од аспект на тоа дали истата се евидентира на записник. Иако не е јасно која е целта поради која што јавноста би била евидентирана, сепак, мораме да констатираме дека и оваа година е забележана таквата практика кај судиите кои што постапуваат во судските постапки кои што беа предмет на мониторинг. Оттука, од податоците произлегува дека присутната јавност, вклучително и судските набљудувачи биле евидентирани на записник во 25% од вкупниот број на мониторираните судски постапки, или при поинаков приказ во 1/4 од рочиштата за главна расправа. Доколку овие податоци ги анализираме подетално, ќе заклучиме дека 87% од случаите кога јавноста била евидентирана на записник се однесуваат на судски постапки кои се водат во основните судови во Скопје, од кои доминантен дел или 89% е пракса евидентирана во Основниот кривичен суд, додека пак останатите 11% во Основниот граѓански суд. Сепак за овие податоци треба да се има предвид и ограничувањата на самата методологија, односно тоа што најголем процент од случаите кога јавноста била евидентирана на записник било случај во основните судови во Скопје, во голема мера се должи на тоа што најголемиот дел од постапките кои што беа предмет на мониторинг се водат токму пред овие судови.

Дополнително, не помалку важно е информациите во однос на датумот, времето и местото на одржување на рочиштето да бидат достапни за јавноста, односно истите да бидат јавно објавени и навремено ажурирани од страна на судот, како би се овозможило секое лице кое што сака да присуствува на рочиште за главна расправа по конкретен судски предмет, да биде навремено информиран за сите овие прашања. Судието е во склад со барањето за јавност ако јавноста може да добие информации за времето и местото на неговото одржување и ако тоа место е лесно достапно¹¹. Во спротивно, де факто се оневозможува присуството на јавноста.

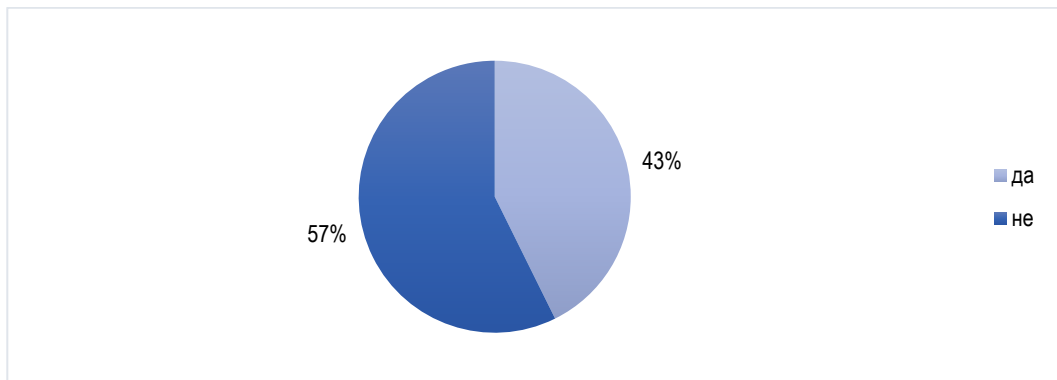
Оттука, а видно од податоците прикажани во графиконот, произлегува дека во доминантен дел, односно во 84% од вкупно мониторираните рочишта за главна расправа, овие податоци биле јавно достапни и точни, во 14% од случаите овие податоци иако биле јавно достапни, сепак биле неточни, а во 2% од случаите овие податоци воопшто не биле јавно достапни. Во случаите каде информациите биле јавно достапни, но неточни, погрешниот податок бил бројот на судница во која што треба да се одржи рочиштето, или 71%. Иако станува збор за исклучително мал процент, сепак мора да се има предвид дека во 2% од случаите, овие податоци биле јавно недостапни, односно немало никакви информации за рочиштето, ниту на веб страната на судот, ниту во судот, било на екран или на огласна табла пред судницата.

¹¹ Рипан против Австрија [Riepan v. Austria], пресуда од 14 ноември 2000, бр.35115/97

Податоци за време и место на одржување на рочиштето

За крај, оваа година, предмет на оценка беше и начинот на кој што од страна на судот се повикуваат странките и присутната јавност да пристапат во судница. Она што загрижува е тоа што во 57% од случаите, повикувањето било оценето како неразбирливо. Дотолку повеќе, од овие случаи на повикување кои што биле оценети како неразбирливи, во 31% од нив воопшто и немало повикување, додека пак во 19%, повикувањето било направено со зборовите „ајде влезете“, без притоа да се наведат било кои дополнителни информации поврзани со судскиот предмет на кој што се однесува повикувањето.

Дали повикувањето на странките во случајот беше разбирливо за присутните?

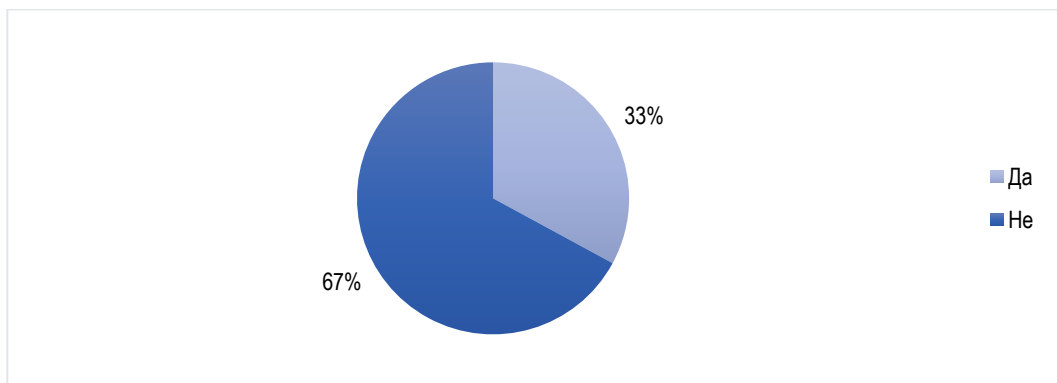
6. ПРИЗНАНИЕ НА ВИНА

Постапката за признание на вина во текот на главната расправа, како новина е воведена со Законот за кривичната постапка, кој започна да се применува во декември, 2013 година, и истата детално е регулирана во членот 381 од Законот. Имено, станува збор за механизам, односно ефикасна алатка, чија што примена во практиката треба да резултира со забрзување на кривичната постапка. Оттука, а имајќи го предвид значењето на оваа постапка, со години наназад истата е неизоставен дел од истражувањата кои што ги спроведува Коалицијата „Сите за правично судење“.

Согласно релевантната законска одредба, откако обвинетиот ќе биде поучен за правата кои што ги има во текот на постапката и истите ќе му бидат појаснети, претседателот на советот ќе го повика обвинетиот да се произнесе во однос на вина, односно да даде одговор на прашањето дали се чувствува виновен или не во однос на кривичното дело, односно кривичните дела кои што му се ставаат на товар. Признанието на вина не е условено со природата и тежината на

кривичното дело за кое се води постапката, што значи дека обвинетиот има можност доброволно да признае било кое кривично дело за кое што е обвинет во постапката, и притоа тоа може да го направи само за едно или за повеќе дела содржани во обвинението.

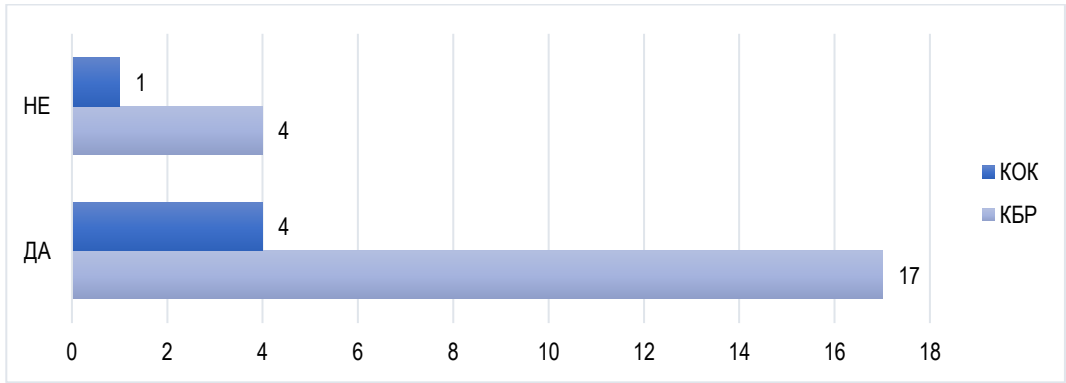
Врз основа на податоците изнесени во графиконот подолу, можеме да видиме дека, во рамки на извештајниот период биле евидентирани вкупно 26 рочишта за главна расправа на кои што обвинетиот има дадено признание на вина. Доколку овој податок го прикажеме во проценти, произлегува дека во вкупно 33% од рочиштата за главна расправа на кои што обвинетиот бил повикан од судот да се произнесе во однос на вина, истиот дал признание, наспроти останатите 67% кога тоа не го направил, по што главната расправа согласно закон продолжила во редовен тек. Сепак и за овие податоци, треба да се има предвид повторно ограничувањата во поглед на методологијата, согласно која што најголемиот дел од судските постапки кои што биле предмет на мониторинг, биле затекнати во фаза на доказна постапка.

Дали имаше признание на вина?

Во оваа насока, а откако ќе биде дадено признание на вина од страна на обвинетиот, судот има обврска која што ја налага ставот 2 од членот 381 од Законот, да го испита даденото признание на вина, и тоа од неколку аспекти, односно дали истото е дадено доброволно, дали обвинетиот е свесен за правните последици од даденото признание на вина, потоа последиците сврзани за имотно-правното побарување, како и трошоците на кривичната постапка. Овој дел е можеби и најзначајниот сегмент од оваа постапка, доколку имаме предвид дека судот не е врзан со даденото признание на вина на главна расправа, односно тоа не значи дека даденото признание од страна на обвинетиот по автоматизам треба да се прифати од судот. Во оваа насока, а откако судот ќе го испита даденото признание на вина, може да оцени дека признанието е во контекст со другите докази предложени од странките, односно дека истото е основано, по што ќе премине во фаза на доказна постапка со цел изведување само на доказите кои што се однесуваат на одлуката по повод кривичната санкција. Спротивно на ова, а доколку судот оцени дека даденото признание не е во контекст на останатите докази, односно дека истото е дадено од некои други мотиви, во тој случај даденото признание се смета за неосновано и истото не треба да биде прифатено.

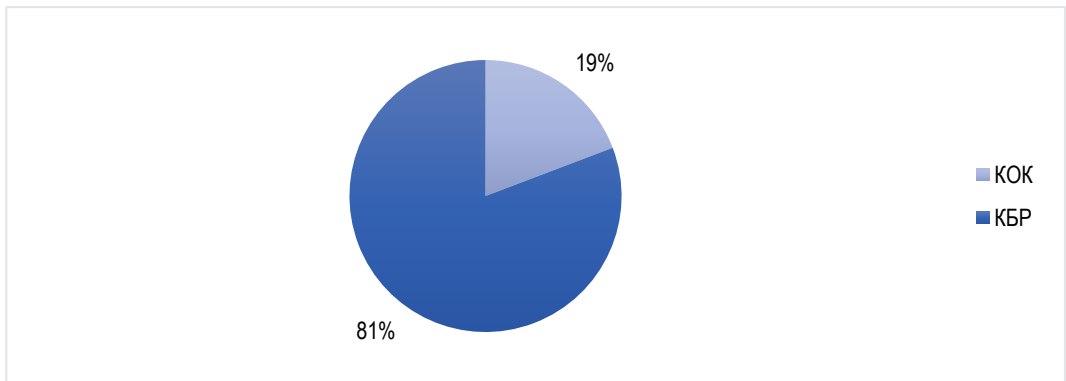
Затоа, посебно внимание се посветува токму на овој дел, па така, видно од податоците изнесени во графиконот подолу, во практиката најчесто судот врши оценка на даденото признание на вина, што било евидентирано во вкупно 21 предмет, или 81% од случаите, наспроти 5 предмети, или 19% кога тоа не било направено, иако даденото признание било прифатено.

Дали е испитано даденото признание на вина од страна на судот?

Во оваа насока, од вкупно 5те случаи кога судот не го испитал даденото признание на вина, само 1 од нив се однесува на постапка од областа на организиран криминал и корупција, додека пак останатите 4 биле евидентирани во останати кривични судски постапки. Оттука, доколку овие податоци ги споредиме со вкупниот број на дадени признанија, произлегува дека соодносот помеѓу дадените признанија со признанијата кои што не биле испитани од страна на судот, и во постапките од областа на организиран криминал и корупција и во останатите кривични постапки е ист, односно 20%.

За крај, доколку направиме споредба на податоците кои што се однесуваат на судските постапки од областа на организиран криминал и корупција, со останатите кривични постапки, ќе заклучиме дека и оваа година, постапката за признание на вина продолжува да биде неактуелна за обвинетите лица во постапките за организиран криминал и корупција¹², за сметка на останатите кривични постапки.

Дадено признание на вина - компарација

¹² Аврамовски Д., Петковска И., Тутиќ Л., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки поврзани со организиран криминал и корупција во 2022 година, Коалиција „Сите за правично судење“, 2022 година

7. ДОКАЗНА ПОСТАПКА

Доказната постапка претставува централна фаза од главната расправа, од причина што судот ја заснова пресудата само врз факти и докази што се изведени за време на истата. Во текот на доказната постапка се изведуваат материјални и вербални докази, кои што биле предложени од страна на странките, а кои што докази судот ги прифатил и одлучил истите да бидат предмет на изведување во рамки на постапката.

Законот за кривичната постапка, во членот 382 предвидува редослед по кој се врши изведувањето на доказите, па така, најпрво се пристапува кон изведување на докази, предложени од страна на застапникот на обвинението, а потоа доказите предложени од страна на одбраната. Дополнително, во членот 394 од Законот, во дополнение на доказната постапка, предвидена е можност за странките да предложат и т.е. дополнителни докази, но само доколку истите се однесуваат на нови околности што се јавиле во текот на главната расправа.

Крајно, согласно одредбите од Законот за кривичната постапка, товарот на докажување е на јавниот обвинител, кој што треба надвор од разумно сомневање да ја докаже основаноста на обвинението, односно да докаже дека обвинетиот е сторител на делото или делата кои што му се ставаат на товар.

7.1 Материјални докази

Кога станува збор за изведување на материјалните докази, мораме да признаеме дека актуелниот текст на Законот за кривичната постапка, е недоволно јасен во однос на ова прашање, како резултат на што, во практиката од страна на судовите се среќаваат различни ситуации на постапување, како од аспект на тоа кој го врши изведувањето на доказите, така и од аспект на начинот на кој што се врши истото. Колку за појаснување, изведувањето на материјалните докази е предвидено со членот 392 во ставот 4 од Законот, каде што е наведено дека доказниот материјал се чита, доколку странките поинаку не се договорат.

Видно од податоците изнесени во графиконот подолу, јасно произлегува дека во практиката се забележува, изведувањето на доказите да биде направено, како од страна на странките во постапката, така и од страна на судот.

Начин на изведување на материјални докази

Доколку овие податоци ги прикажеме во проценти, произлегува дека во практиката со 60%, изведувањето на доказите од страна на странката која што ги предложила, е најзастапен начин

за изведување на материјалните докази. Иако значително помалку, сепак во 33% од случаите, во практиката е забележано изведувањето на доказите да биде направено и од страна на судот. Ова е особено важно, доколку имаме предвид дека секоја странка во постапката има своја теорија на случај, која што со доказите кои ги има предложено се труди да ја докаже пред судот, како и тоа да странките се тие кои што најдобро знаат со кој доказ која околност ја докажуваат, зошто определен доказ е важен, како и кој дел од доказот е неопходно особено да биде истакнат и слично. Поради сето ова, а имајќи го предвид адверсаријалниот елемент на кривична постапка, правилно е доколку се овозможи, секоја странка сама да ги изведе доказите кои што ги има предложено.

Токму поради ваквото различно толкување на релевантните одредби во практиката, се јави потреба за допрецизирање на ова прашање, па така во Предлог Законот за кривичната постапка¹³ во членот 391 став 1 е јасно наведено дека материјалните, писмените, електронските докази и снимки се изведуваат со нивно презентирање или читање од странката која ги предлага.

Од друга страна, интересен за анализа е секако и начинот на кој што се врши изведувањето на материјалните докази, па така, во практиката речиси идентично се застапени, како изведувањето со презентирање на содржината на доказот кое што е евидентиран во 49% од случаите, така и изведувањето со читање на насловот на доказот, кое е евидентирано во нешто помалку, односно во 44% од случаите. Иако во исклучително мал број, сепак во практиката било евидентирано во 7% од случаите, изведувањето на материјалните докази да биде направено на друг начин.

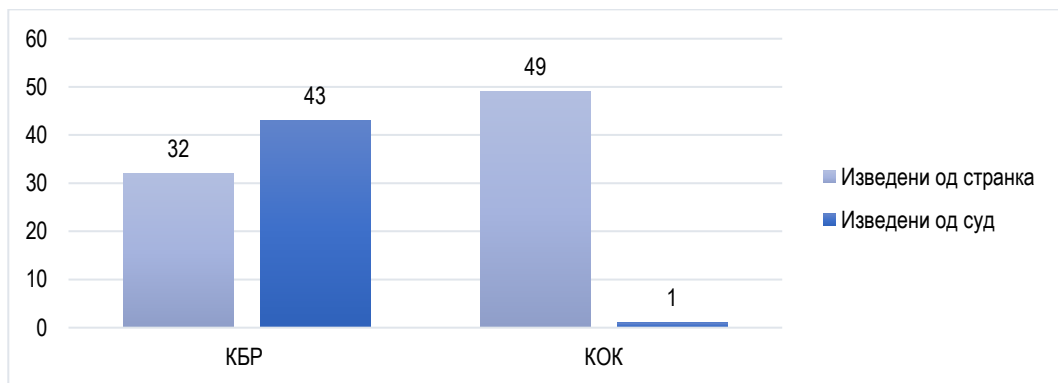
Она што треба да го имаме предвид во овој дел е тоа што без разлика дали при изведувањето на доказите се врши презентација на содржината или пак тоа се прави со читање на насловот на доказот, и едниот и другиот начин, неретко се применуваат до граници на екстремност, а ваквата практика продолжува и оваа година. Колку за појаснување, кога се врши презентација на содржина на доказ, тоа се прави така што се навлегува во целата содржина на доказот, без притоа да се направат разграничувања во смисла на тоа да бидат изнесени само клучните моменти од доказот, а останатиот дел кој што не е важен да се изостави. Од друга страна пак, кога се изведува доказот со читање на наслов, воопшто не се дава осврт на останатиот дел од содржината на доказот, ниту пак се истакнува на која околност истиот се однесува, односно што се докажува со конкретниот доказ. Оттука, сметаме дека и двата начини кои што се практикуваат се несоодветни, а од причина што со првиот начин непотребно се обременува текот на доказната постапка и се губи смислата на истата, а со другиот начин, јавноста присутна на рочиштето за главна расправа нема можност непосредно да се запознае со доказите кои се изведуваат, во смисла на тоа да добие една генерална претстава кои околности се предмет на докажување со предложените докази.

Дополнително, а во ситуација кога главната расправа започнала одново поради некоја од причините наведени во членот 397 од Законот, односно поради промена на судечки совет или судија поединец, како и поради протек од 90 дена од последно одржано рочиште за главна расправа, материјалните докази биле пренесени само формално на записник, без да бидат повторно изведени, што било евидентирано во 7% од случаите изнесени претходно. Во овој дел треба да се истакне и тоа што практиката за примена на технички помагала во

¹³ Објавен на ден 09.11.2022 година, на Електронски национален регистар на прописи на Република Северна Македонија (ЕНЕР)

презентирањето на материјалните докази, особено во предметите проследени со висок интерес на јавноста по постепено на малување низ годините, конечно целосно исчезна од практиката.

За крај, во однос на овој дел, интересно е и доколку направиме споредба на податоците кои што се однесуваат на предметите од областа на организиран криминал и корупцијата, со останатите кривични постапки. Видно од графиконот подолу, јасно произлегува дека во практиката постојат видливи разлики помеѓу постапките од областа на организиран криминал и корупција и останатите кривични постапки, кога станува збор за изведување на материјални докази од страна на судот. Оттука, доколку овие податоци ги прикажеме во проценти, ќе заклучиме дека во 98% од случаите кога изведувањето на доказите било направено од страна на судот, тоа било случај во останатите кривични постапки, за разлика од постапките за организиран криминал и корупција каде ваквиот начин на изведување на материјалните докази е евидентиран во само 2% од случаите.

Компарација на изведување материјални докази во КОК и КБР

7.2 Вербални докази

Покрај изведување на материјални докази, во текот на доказната постапка се изведуваат и вербални докази, предложени од страна на странките во постапката. За разлика од материјалните докази, начинот на изведување на вербалните докази е исклучително јасен, па така во членот 383 од Законот, предвидено е да се спроведат три вида на испитувања, односно директно, вкрстено и дополнително. При испитувањето, на сведоците им се поставуваат прашања со цел да истите со дадените одговори пред судот ги изнесат сите сознанија кои што ги имаат за релевантните факти што се предмет на докажување. Во оваа насока, битни се и промените на Законот за парничната постапка од 2015 година со кои се вовеле странчкиот модел на испитување на сведоците, па така прашањата до сведоците ги поставуваат странките и во парничните постапки.

Посебно важен дел при спроведувањето на испитување, е секако можноста за спротивната странка да ги испита сведоците доколку смета дека за истото има потреба. Ваквото испитување е посебно специфично во кривичните постапки, каде ваквата можност се дава преку можноста за вкрстено испитување на сведокот. Ова е особено битно, имајќи предвид дека вкрстеното испитување има за цел да го оспори исказот што го дал сведокот при директното испитување, односно истиот да го дискредитира. Дотолку повеќе, преку ова испитување се има за цел да се нагласат и определени околности што одат во прилог на теоријата на случај на спротивната страна. Оттука, иако ЗКП дава можност за вкрстено испитување, тоа не значи дека истата ќе биде секогаш искористена. Многу е важно, странката пред да пристапи кон вкрстено испитување, претходно да го анализира исказот на сведокот даден за време на директното

испитување, и да направи добра проценка дали во конкретниот случај е целисходно да се пристапи кон вкрстено испитување. Меѓутоа, во случај доколку странката има истакнато барање за вкрстено испитување на сведок, во тој случај судот е должен истото да го овозможи.

Оттука, особено не радува тоа што согласно податоците од спроведениот мониторинг на судски постапки за време на извештајниот период, не е евидентиран ниту еден случај во кој судот не дозволил некој сведок да биде вкрстено испитан, или на кој било друг начин од тоа да ја лиши спротивната страна.

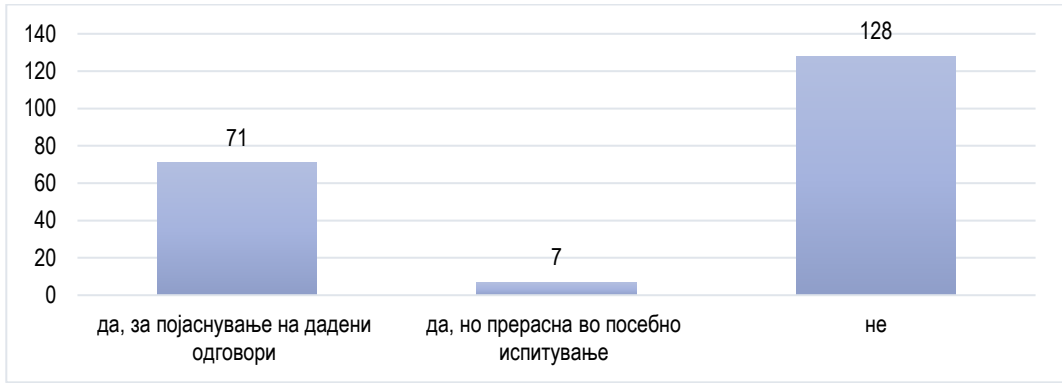
Интересно во овој дел е тоа што, иако станува збор за исклучително мал број, сепак евидентирани се 2 случаи кога од страна на полномошник на оштетен е побарано да му се дозволи да пристапи кон испитување на сведок, повикувајќи се на член 64 став 2 од ЗКП, согласно која одредба, меѓу другото, предвидено е и дека оштетениот за време на главната расправа има право да поставува прашања на сведоците. Ова барање, не било дозволено од страна на судот, со образложение дека оваа можност во ЗКП се однесува исклучиво на имотно-правното побарување. На иста линија е и Коментарот на Законот за кривичната постапка¹⁴, во кој што меѓу другото е наведено: „имајќи ја предвид улогата на оштетениот во постапката и фактот дека не е странка во постапката, произлегува дека ова право на оштетениот се однесува на доказите во однос на имотно-правното барање“. Без разлика што станува збор за мал број на евидентирани случаи, сепак, очигледно е дека во практиката постојат нејаснотии кај учесниците во постапката, во поглед на суштината и значењето на оваа одредба предвидена во ЗКП. Во оваа насока, а доколку земеме предвид дека оштетениот е неука странка, кој што не мора да има ангажирано полномошник во постапката, сосема оправдано би можело да се очекува дека нема да биде запознаен со содржината на Коментарот на Законот за кривичната постапка, од каде што би бил информиран подетално во поглед на интенцијата на законодавецот во врска со предметната одредба. Токму како резултат на ова, се јави потребата од прецизирање на оваа одредба, во Предлогот на Законот за кривичната постапка, во членот 383, на начин што е воведен нов став каде што изречно е предвидено дека откако ќе се заврши со директното, вкрстено и дополнително испитување, оштетениот има право да поставува прашања во однос на имотно-правното барање.¹⁵

Откако ќе се заврши со испитување на сведокот, или вештото лице од страна на странките во постапката, предвидена е можност во членот 383 во ставот 5 од ЗКП, прашања да бидат поставени и од страна на судот, односно претседателот и членовите на судечкиот совет. Меѓутоа, со оглед дека оваа одредба не е докрај прецизна, од аспект на тоа да биде определен опсегот на прашања кои што можат да бидат поставени за време на испитувањето, во практиката имаме различно постапување од страна на судовите.

Оттука, а видно од податоците изнесени во графиконот подолу, во практиката најчесто судиите не ја користат оваа можност, што е евидентирано во 62% од случаите кога се вршело испитување на сведоци во фаза на доказната постапка. Во останатите 38% евидентирано е дека судот ја искористил оваа можност да поставува прашања на сведоци, при што во доминантен дел, односно во 35% тоа го направил со цел појаснување на веќе дадените одговори, додека пак во останатите 3% таквото поставување на прашања прераснало во посебно испитување.

¹⁴ Калајџиев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривичната постапка, Мисијата на ОБСЕ во Скопје, 2018 година

¹⁵ Објавен на ден 09.11.2022 година, на Електронски национален регистар на прописи на Република Северна Македонија (ЕНЕР)

Дали судот го искористи правото да поставува прашања?

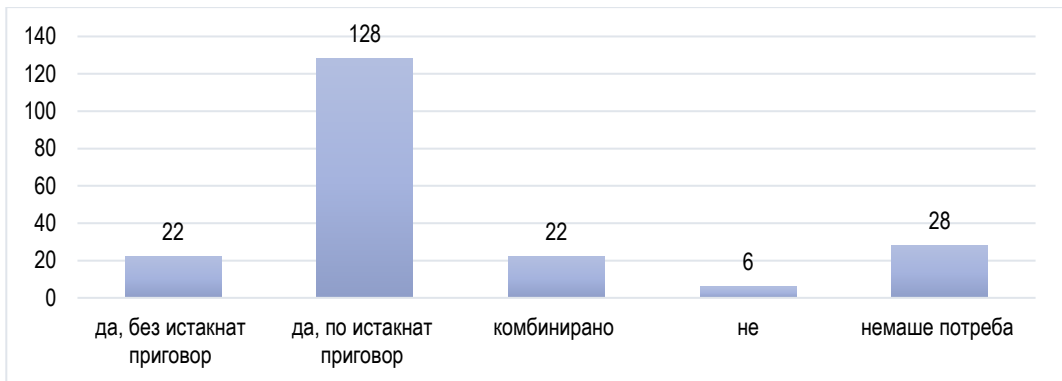
Иако станува збор за исклучително мал број на случаи кога било евидентирано испитувањето на судот да прерасне во посебно испитување, треба да се истакне дека од вкупно 7 случаи кога тоа било забележано, 2 се предмети од областа на организираниот криминал и корупција, а 5 се однесуваат на останати кривични постапки. Од овие случаи, 5 биле евидентирани во рамки на постапки кои се водат пред Основниот кривичен суд, но притоа треба да се има предвид дека најголемиот дел од мониторираните судски предмети се во основните судови во Скопје, поради што е очекувано и поголем број на отстапувања да се сретнат токму во овие судови.

Во оваа насока, во Предлог на Законот за кривичната постапка¹⁶ се врши повторно допрецизирање во членот 383, така што е изречно предвидено дека прашањата можат да бидат поставени само заради појаснување на одредени наводи изнесени при испитувањето од странките.

За крај, не помалку важни се и обврските на судот предвидени во членот 385 од ЗКП, кои што се однесуваат на правилата во процесот на изведување на доказите. Во оваа насока, во ставот 2 од споменатиот член е предвидено дека судот има можност по истакнат приговор од странките да забрани прашање и одговор на прашање, кое веќе е поставено, доколку истото го оцени како недопустливо или ирелевантно за предметот. Дополнително, ставот 7 од истиот член пак, предвидува дека во текот на целата доказна постапка, судот се грижи за дозволеноста на прашањата, валидноста на одговорите, праведното испитување и оправданоста на приговорите. Оттука, а имајќи предвид дека овие одредби се контрадикторни една на друга, навистина е нејасно дали судот треба да внимава на овие сегменти при испитувањето само откако ќе биде истакнат приговор од спротивната странка, или пак е должен истото да го направи и по службена должност, поради што во практиката е евидентирано и различно постапување од страна на судовите.

Во оваа насока, доколку ги погледнеме податоците изнесени во графиконот подолу, ќе забележиме дека во практиката, судот води грижа за дозволеноста на прашањата, најмногу откако ќе биде истакнат приговор од страна на странките во постапката, што било евидентирано во 62% од вкупниот број на рочишта за главна расправа на кои што се вршело испитување на сведоци, наспроти 11% кога тоа било направено без да биде истакнат приговор. Интересно од овие податоци е и тоа што во 11% од случаите, било евидентирано дека судот за дел од прашањата внимавал по службена должност, а за дел од нив реагирал откако бил истакнат приговор од страна на странките во постапката.

¹⁶ Ibid.

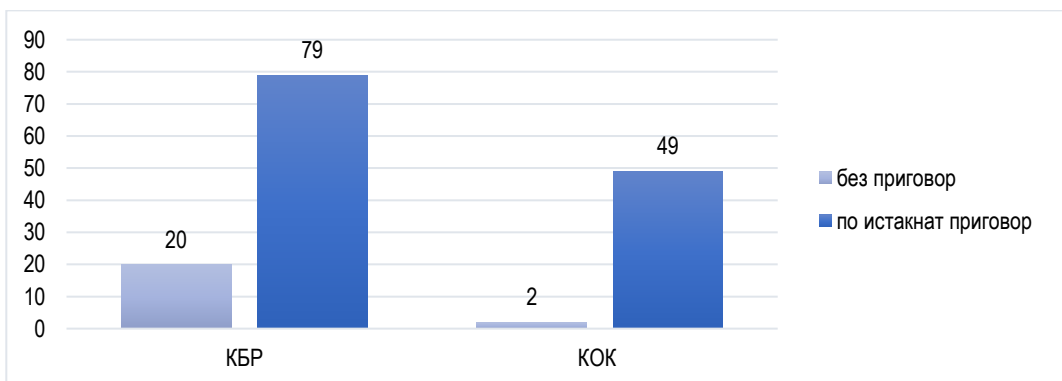

Дали судот се грижеше за дозволеноста на прашањата?

Дополнително, без разлика што станува збор за исклучително мал процент, сепак треба да се има предвид и дека во 6 случаи, иако од страна на судските набљудувачи било оценето дека била неопходна интервенција од страна на судот, сепак судот не водел грижа за праведноста на испитувањето и дозволеноста на прашањата и одговорите. Меѓутоа, треба да се има предвид дека во овие случаи не биле истакнати приговори од страна на странките во постапката, односно оваа година не се забележани случаи кога судот не ги забележувал приговорите на странките. Притоа, ниту еден од овие случаи не се однесува на постапки од областа на организиран криминал и корупција, односно сите овие случаи биле евидентирани во останатите судски постапки.

Во оваа насока, податоците што се прикажани со опцијата „Немаше потреба“ се однесуваат на случаи во кои што не биле истакнати приговори од страна на странките во постапката, а немало ниту потреба од интервенција од страна на судот по службена должност.

За крај во овој дел, интересно е доколку се направи споредба за грижата на судот за спроведувањето на испитувањето, по истакнат приговор и без истакнување на приговор, во предмети од областа на организираниот криминал и корупцијата, и останатите кривични предмети.

Компарација КОК и КБР

Од компаративниот приказ на податоците изнесени во графиконот погоре, произлегува дека за време на испитувањето судот многу повеќе интервенира по службена должност во постапките за останати кривични предмети, отколку што тоа го прави во предметите од областа на организираниот криминал и корупцијата. Ваквото постапување, во голема мера се должи на тоа

што овие постапки се водат за тешки кривични дела за кои надлежен да постапува е судечки совет, наместо судија поединец, поради што претседателот на советот се воздржува од интервенција со цел да не влијае врз мислењето на останатите членови на советот. Од друга страна, на ваквата статистика влијае и тоа што во овие постапки, обвинетите најчесто имаат ангажирано и тим од неколку бранители, што самото по себе дополнително влијае врз судот да се воздржи од интервенција во поглед на ова прашање.

8. ЕДНАКВОСТ НА ОРУЖЈАТА И КОНТРАДИКТОРНА ПОСТАПКА

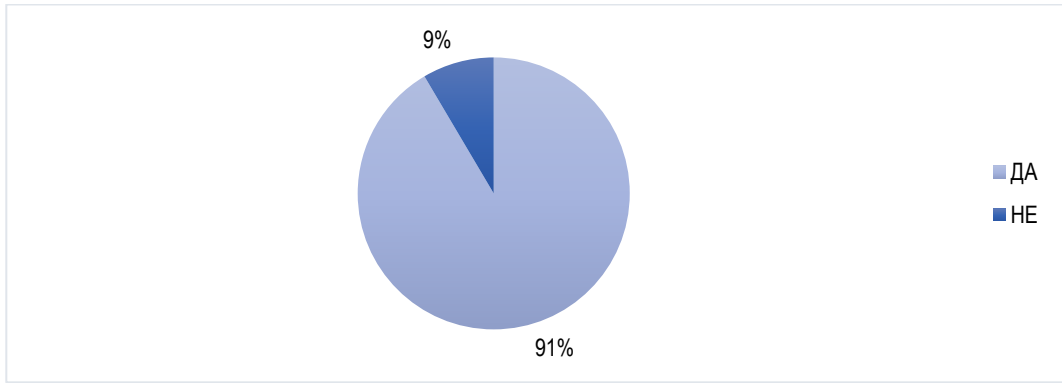
Еднаквоста на оружјата е суштински составен дел на правото на фер и правично судење, кој подразбира дека секоја страна мора да има разумна прилика за презентација на својот случај по услови кои не ја ставаат во понеповолна положба од другата страна.¹⁷ Ваквиот баланс е посебно специфичен и неопходно е да се посвети посебно внимание за негово запазување во кривичните постапки. Тоа се должи на фактот што јавните обвинители на располагање го имаат целиот државен апарат, поради што истите имаат можности за прибирање докази кои одбраната не може да ги достигне, поради што товарот на докажување е префрлен на јавниот обвинител, кој мора да докаже дека обвинетиот е кривично одговорен за делото кое му се става на товар. Поради ова, со влегувањето на сила на ЗКП во декември 2013 година се воведоа поинакви стандарди за практикување на правото на одбрана со молчење кое не може да се смета дека оди на штета на обвинетиот кој го практикува. Сепак, со ЗКП беа воведени и поинакви стандарди за правото на одбраната да спроведува независна истрага, која нема да зависи исклучиво од укажувањата на одбраната до надлежниот орган кој ја води постапката и е надлежен да ги прибави доказите во име на одбраната. Така, со ЗКП беа воведени и низа на одредби кои се однесуваат на правото на одбраната самостојно да спроведува истрага, да прибира докази од институции, органи, физички и правни лица, да ангажира технички советници и приватни детективи, како и да побара заштита на овие права од страна на судот кој е овластен да изрече и казна во висина од 2500 до 5000 евра во денарска противвредност за субјектот кој ќе одбие да достави докази до одбраната.

Во оваа насока, во набљудуваните постапки забележани се 3 случаи каде одбраната се пожалила до судот дека државни органи не им ги доставиле побараните докази и со тоа истите немале можност да ја подготват својата одбрана навремено. Во сите 3 случаи судот се обратил до органот од кој биле побарани ваквите докази и под закана за изрекување на парична казна до органот, успеал да ги обезбеди истите и да ги достави до одбраната. Иако станува збор за исклучително мал број на случаи, сепак треба да се има предвид дека спроведувањето на вакви независни истраги од страна на одбраната е релативно нов концепт кој ретко се применува, поради што постои слаба запознаеност на државните институции и органи за ваквите права и можности на адвокатите.

Независно од начинот на кој се спроведува истрагата, еден од основните принципи на контрадикторноста на постапката и еднаквоста на оружјата е секоја страна да има пристап до доказите на другата страна со цел да може истите да ги оспори пред суд¹⁸. Согласно прибраните податоци од набљудуваните судски постапки и оваа година се забележува дека опстојува проблемот со недоставување на доказите до спротивната страна, особено од страна на јавните обвинители.

¹⁷ Foucher v France 22209/93, Ocalan v Turkiye 46221/99, Faig Mammadov v Azerbaijan 60802/09

¹⁸ Brandstetter v Austria 11170/84, 12876/87 и 13468/87

Дали сите докази се доставени до спротивната страна

Така, во 20 случаи доказите прибрани од страна на јавниот обвинител не се доставени до одбраната, што имајќи го предвид претходно изнесеното претставува сериозен пропуст во постапувањето на јавните обвинители. Во оваа насока треба да се има предвид дека судот не е обврзан да цени дали недоставувањето на доказите до обвинетиот претставува некаква повреда на правото на одбраната, туку таквата повреда се подразбира, бидејќи е дискреција на одбраната да одлучи дали треба да оспорува или коментира определен доказ.¹⁹ Поради ова потребно е да се направат посебни истражувања за да се утврдат причините поради кои секоја година се среќаваат случаи во кои одбраната реагира поради тоа што не добиле пристап до доказите прибрани од обвинителството.

Исто така, забележани се и 2 случаи каде одбраната прибрала докази кои јавниот обвинител ги немал и побарал истите да му бидат доставени за да може да се запознае со нивната содржина. Ваквата ситуација делумно е условена со тоа што ЗКП нема конкретни одредби за тоа до кога одбраната треба да ја достави својата листа на докази заедно со прибраниите докази. Од друга страна, влијание врз ваквата состојба може да има и строгото толкување на правото на одбраната да не соработува со органите на прогонот од страна на адвокатите, како и поради неукоста на странките кои можат да се застапуваат сами во случаите кога не е задолжително ангажирање на адвокат. Останатите 3 случаи се во парничните постапки, каде во сите 3 случаи тужениот реагирал пред судот дека немал прилика да се запознае со сите докази кои одат во прилог на тужбата.

Она што е особено битно да се напомене е што во сите овие случаи судот реагирал соодветно и навремено, па така се погрижил доказите да бидат доставени до страната која ги побарала, а притоа ја одложил расправата за да овозможи соодветно време за засегнатата страна да може да се запознае со доказите.

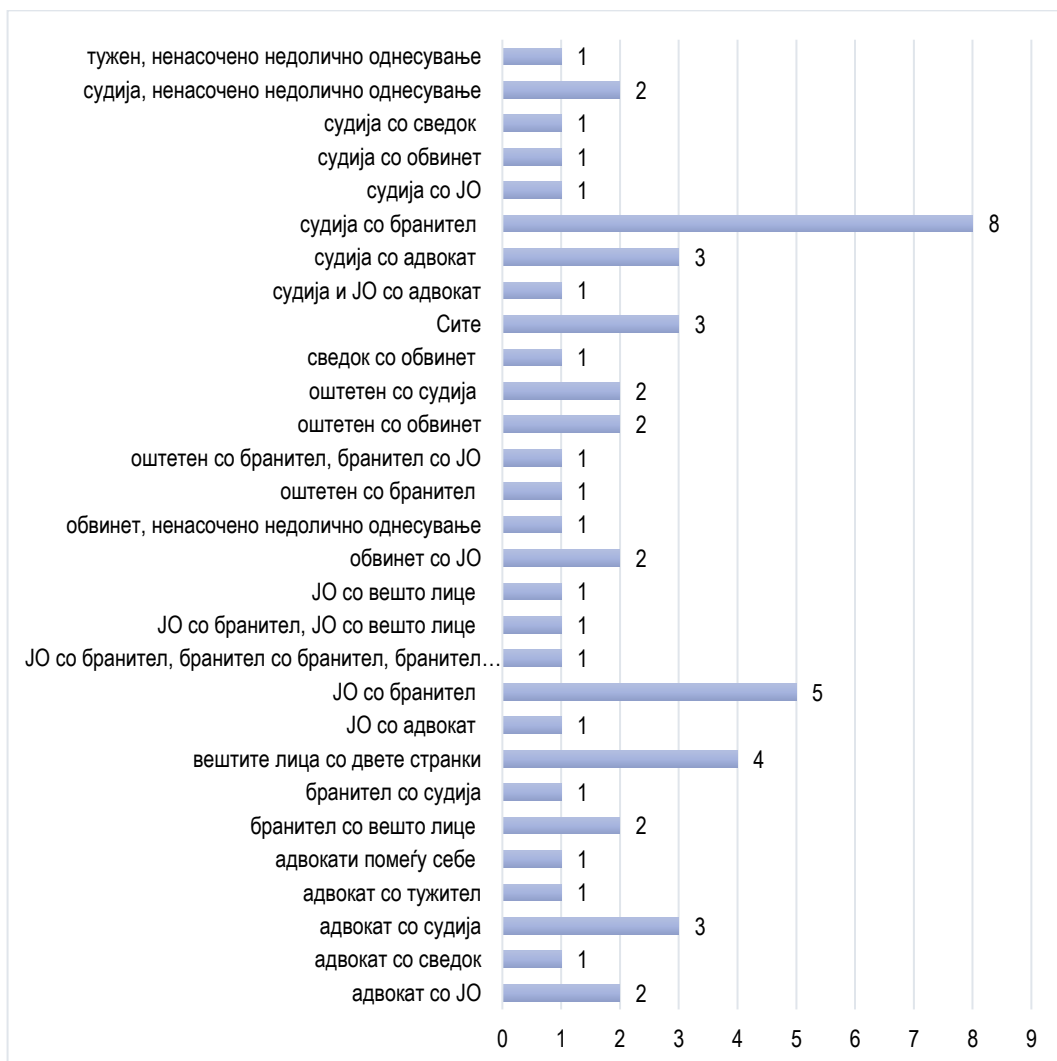
9. НЕЗАВИСНОСТ И НЕПРИСТРАСНОСТ

Членот 6 од ЕКЧП предвидува обврска секој случај да биде разгледан од независен и непристрасен суд, што подразбира дека истиот мора да биде заснован согласно закон и институционално одвоен од извршната и законодавната власт, но и дека истиот мора да остави објективен впечаток на неутралност и професионалност. Согласно практиката на ЕСЧП, независноста и непристрасноста на судот се подразбираат, освен ако не се јават околности согласно кои оправдано ќе може да се смета поинаку.²⁰ Во овој контекст, набљудувачите на

¹⁹ Бајик против Северна Македонија, бр. 2833/13 од 2021 година

²⁰ Cyprianou v. Cyprus, бр. 73797/01

Коалицијата забележале 15 случаи каде судот оставил впечаток дека е пристрасен, од кои во 10 случаи каде судот со своето поведени оставил впечаток дека е прекршена пресумпцијата на невиност, а 5 случаи во парнична постапка од кои во 3 судот оставил впечаток дека е наклонет кон тужителот, а во останатите кон тужениот. Во сите овие случаи ваквиот впечаток кај набљудувачите бил формиран поради определени несоодветни негативни коментари на судијата или член на судечкиот совет кои биле насочени кон обвинетиот, како коментари кои се однесуваат на неговиот рецидивизам, или пак коментари со кои судот оставил впечаток дека веќе формирал мислење, како на пример коментари за висината на казната уште во доказна постапка. Ваквото однесување на судот е неприфатливо и треба да се преземат мерки за негово отстранување, што меѓу другото би подразбирало и соодветно активирање на механизмите за дисциплинска одговорност на судии кои отворено оставаат впечаток на пристрасност.

Несоодветна комуникација и недолично однесување во судница

Покрај ова, во набљудуваните постапки забележани се и случаи на останато непрофесионално и недолично однесување во судницата кое не оставило впечаток на пристрасност. За жал, ваквите случаи се рекордно високи оваа година со дури 55 и рочишта со вакви инциденти.

Видно од графичкиот приказ, ниту еден од учесниците во постапките не бил имун на вакво однесување, па истото се забележува кај судии, јавни обвинители, адвокати, граѓани кои учествуваат како странки, но и вештите лица. Исто така, во случаите каде ваквото однесување било помеѓу странките во постапката или вештите лица, судот не секогаш реагираше на истото и не секогаш успеал да го воспостави редот во судницата. Ваквите ситуации се загрижувачки и покрај тоа што не влијаат на перцепциите за објективноста на судот, но сепак истите го деградираат угледот на судот и влијаат за формирање на впечатоците на јавноста која ги следи ваквите постапки, особено што ваквите инциденти се забележани и кај случаи кои се проследени со висок интерес на јавноста.

10. ПРЕСУДА

Правото на јавна расправа и правото на јавно објавување на пресудата се две посебни права според членот 6 од ЕКЧП. Фактот дека едно од овие права не е повредено само по себе не значи дека другото право не може да биде повредено. Со други зборови, јавното изрекување на пресудата не е доволно да го надомести неоправданото одржување на рочиштата без присуство на јавноста и обратно, јавноста на постапката не е услов за необјавување на пресудата²¹. Оваа година за жал се забележува исклучително висок процент на необјавени судски пресуди, па така половината од донесените пресуди во набљудуваните постапки не биле јавно објавени.

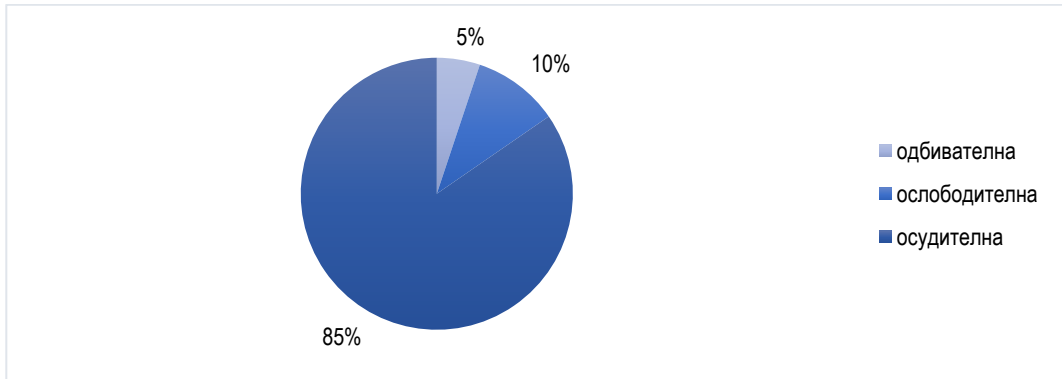
Дали пресудата беше јавно објавена

Отсуството на јавна објава на пресудата е најмногу изразено во парничните постапки, а најмалку во постапките за организиран криминал и корупција, што во определена мера можно е да се должи на фактот што најголемиот дел од постапките кои се проследени со висок интерес на јавноста се токму во одделението за гонење на организиран криминал и корупција. Тоа од друга страна значи дека треба да се преземат чекори за унапредување на свесноста кај судиите, особено во граѓанските постапки за потребата од јавна објава на пресудата, особено затоа што процентот на јавно необјавени пресуди се зголемува секоја година. Исто така, од објавените 63 пресуди, во 41 случај судот покрај соопштување на изреката дал и кратко образложение за причините поради кои ја донел таквата одлука, додека пак во 22 случаи судот само накратко ја кажал изреката на пресудата.

Позитивниот тренд кој е забележан кај објавувањето на пресудите е што во 20 случаи пресудата била објавена веднаш по давањето на завршните зборови, во 41 случај за објава на истата

²¹ Артемов против Русија, бр. 14945/03

било закажано рочиште во законски предвидениот рок, а во само 2 случаи судот тоа го сторил со пречекорување на законскиот рок.

Вид на кривични пресуди

Кога станува збор за видот на пресудите во кривичните постапки, од графичкиот приказ може да се забележи дека 2 пресуди биле одбивателни, 4 ослободителни и 33 осудителни пресуди, со што може да се констатира релативно стабилен сооднос на осудителни, одбивателни и ослободителни пресуди низ годините.²² Интересно е што 26 од осудителните пресуди се донесени по признание на вина, што укажува на ефикасноста на овој механизам за брзо завршување на кривичните постапки и растеретување на капацитетите на судот во случаите каде нема спорни прашања. Сепак, битно е да се одбележи дека вкупната бројка на дадени признанија во кривичните постапки постојано опаѓа, особено во постапките кои се водат пред одделението за гонење на организиран криминал и корупција. Поради ова, потребно е да се направат посебни истражувања за да се увидат причините за ваквата состојба, како и за примената на спогодбите за вина со јавното обвинителство во фаза на истрага во корелација со дадените признанија на расправа пред суд.

11. СПЕЦИФИЧНИ ПРАШАЊА ПРОИЗЛЕЗЕНИ ОД НАБЉУДУВАЊЕТО НА ПОСТАПКИТЕ

Иако статистиката е добар показател за определени трендови и состојби, сепак, определени појави не можат да бидат соодветно презентирани и анализирани преку примена на редовните статистички методи на обработка на податоци. Ова во голема мера се должи и на застапеноста и специфичноста на овие појави, па така на пример во практиката има мал број на кривични предмети кои се водат против сегашни или поранешни високи функционери и политички експонирани бизнисмени, поради што е тешко да се даде соодветен приказ на детектираните проблеми и добри практики преку статистичка обработка на претходно утврдени индикатори. Затоа, покрај обработката на статистичките податоци во рамки на оваа анализа ќе биде даден осврт и на неколку интересни прашања кои се појавија во неколку случаи кои беа предмет на мониторинг оваа година. Секако еден дел од оваа анализа ќе биде посветен и на подетален преглед на високо-профилираните постапки за организиран криминал и корупција кои се проследени со висок интерес на јавноста, а траат повеќе од 5 години и настапувањето на апсолутна застареност кај повеќето од нив е повеќе од извесно.

²² Лажетик Г., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во кривични предмети во 2022 година, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2022 година

11.1 Отсуство на судски одлуки и траење на постапките поврзани со висока корупција

Јавното обвинителство за гонење на кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите (скратен назив: СЈО) е формирано во 2015 година како резултат на пржинскиот договор, потпишан помеѓу водачите на четирите најголеми политички партии за разрешување на политичката криза во Македонија. Согласно Законот²³, ова обвинителство беше надлежно да гони за кривичните дела кои произлегуваат од незаконското следење на комуникациите. На 9 февруари 2015 година, Зоран Заев (Заев), лидер на тогашната опозициска партија СДСМ, ги објави првите од серијата незаконски следени телефонски разговори кои содржеа дискусии помеѓу високи владини функционери и функционери од партијата на власт, откривајќи наводно владино мешање во судството, контрола врз издавачката политика на поголем број медиуми и мешање во изборите. Со објавените снимки се разоткри незаконското следење на комуникациите на илјадници граѓани, вклучително на владини министри, државни службеници, судии и новинари. Со прислушувањето се разоткри голема операција на следење комуникации што предизвика сериозна правна и етичка загриженост за нејзиното влијание врз владеењето на правото и човековите права во земјата. До 3 мај 2015 година Заев и СДСМ одржаа 28 прес-конференции, а во текот на некои во јавноста беа објавувани снимки во форма на тонски записи и транскрипти. Објавените разговори станаа популарно познати како „бомби“.²⁴ Согласно Законот, СЈО имаше мандат да покренува обвиненија во период не подолг од 18 месеци од денот на преземањето на предметите и материјалите во негова надлежност. Согласно овој рок првите две обвиненија кои ги поднесе СЈО беа во септември 2016 година, потоа третото обвинение беше поднесено во април 2017 година, а најголем дел од обвиненијата односно 17 обвиненија беа поднесени во јуни 2017 година. Од овие 20 обвиненија поднесени од страна на СЈО сите беа потврдени по изминати 6 месеци односно на почетокот на 2018 година и главната расправа по истите започна во првите месеци од 2018 година. Како еден од најобемните предмети кој се издвојува е предметот под кодно име „Титаник“ во кој јавното обвинителство има предложено 200 сведоци и околу 5000 материјални докази, судскиот процес сè уште трае иако се изминати повеќе од 5 години од првото одржано рочиште.

Што се однесува пак до истрагите кои беа отворени од страна на СЈО, а истите беа предадени на редовните јавни обвинителства по згаснувањето на СЈО можеме да констатираме дека беа покренати 4 обвиненија („Продуцент“, „Пациент“, „Дизајн“ и „Империја“). Во однос на останатите 10 истраги отворени од СЈО, нема податок колку од тие истраги се запрени, а ниту во која фаза се истрагите и дали би можело во иднина да се очекува обвинение.

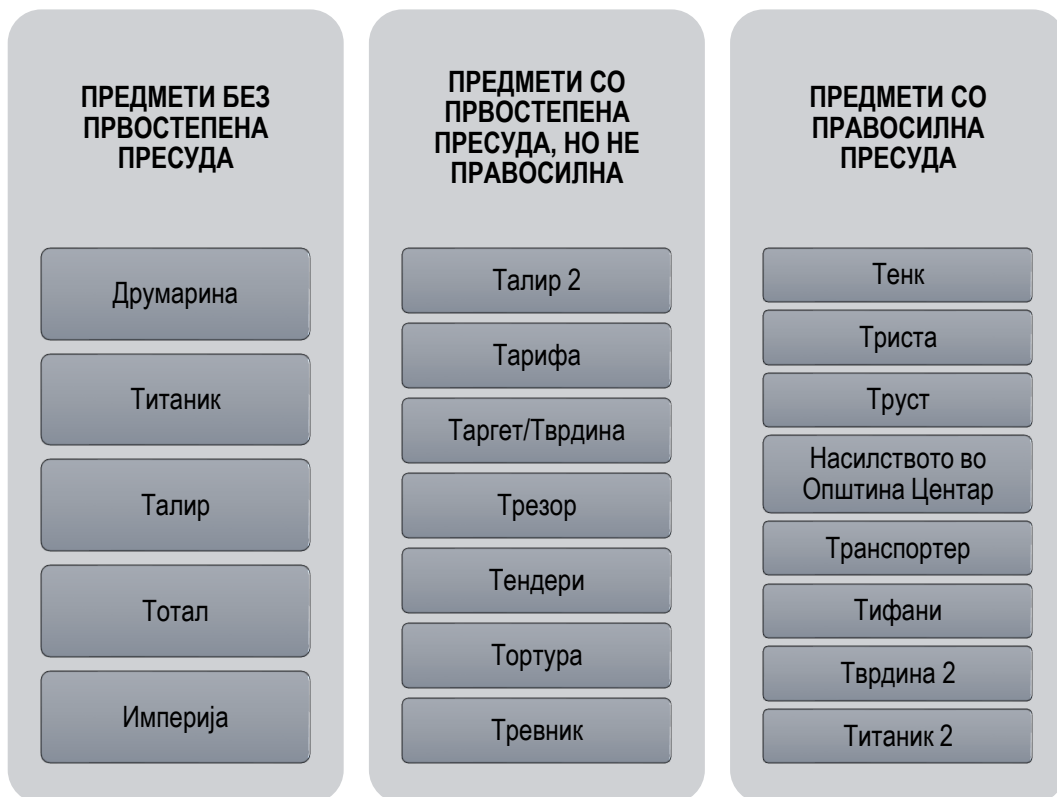
Во рамки на овој извештаен период за жал мора да констатираме дека во 5 судски предмети, иако се судат повеќе од 5 години, судот сè уште нема донесено првостепена пресуда ниту еднаш. Како такви предмети кои би можеле да се издвојат се „Титаник“, „Тотал“ и „Друмариња“ додека пак за 4 предмети („Тортура“, „Тендери“, „Тревник“, „Талир 2“) донесена е првостепена пресуда, но Апелациониот суд Скопје сè уште нема одлучено по жалбените наводи на странките. И на крајот, девет од првостепените пресуди по предметите на СЈО се укинати и истите се вратени на повторно постапување пред првостепениот суд и тоа: „Триста“, „Тревник“, „Тарифа“, „Таргет/Тврдина“, „Трезор“, „Топлик“, „Титаник 2“, „Титаник 3“ и „Тврдина 2“.

²³ Закон за јавно обвинителство за гонење на кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите, Службен весник на РМ, бр. 159/15

²⁴ Прв преоден извештај за активностите и предметите во надлежност на Специјалното јавно обвинителство. Достапно на следниот линк: <https://www.osce.org/mk/mission-to-skopje/391763>

Во однос на одлучувањето на Апелациониот суд Скопје, можеме да констатираме дека судот има потврдено само 5 пресуди за предметите „Тенк“, „Труст“, „Насилството во Општина Центар“, „Транспортер“ и „Тифани“.

Во таа насока, од 28 предмети за кои имаше истрага и беа покренати обвиненија, само 8 предмети завршиле со правосилна пресуда. Тоа се предметите: „Тенк“, „Триста“, „Труст“, „Насилството во Општина Центар“, „Транспортер“, „Тифани“, „Тврдина 2“ и „Титаник 2“. Меѓутоа важно е да се напомене дека првостепените пресуди за предметите „Триста“, „Тврдина 2“ и „Титаник 2“ еднаш беа укинати и вратени на повторно судење по што согласно ЗКП вториот пат Апелациониот суд мораше или да ги потврди пресудите, или пак мериторно да донесе одлука.

Измените на Кривичниот законик неспорно е дека имаат исклучително влијание врз судските процеси покренати од СЈО за нивно застарување. Со намалување на казната на членот 353 – злоупотреба на службената положба и овластување директно се влијаеше да застарат неколку предмети за кои СЈО имаше отворени истраги, а за кои и дел имаше покренато обвиненија, а за дел ОЈОГОКК покрената обвиненија откако згасна СЈО. Со измените на КЗ застареа следните 8 предмети: „Траекторија“, „Моќник“, „ТНТ“, „Топлик“, „Дизајн“, „Продуцент“, „Пациент“, дел од предметот „Таргет/Тврдина“. Со оглед на констатираната застареност, се очекува судските трошоци кои ќе бидат одредени со одбивателните пресуди да бидат од високи размери, а ќе се наплатат од сметката на Буџетот на Република Северна Македонија. Од аспект на измените на КЗ, неизбежно е да се спомене предметот „Змиско око“ кое што обвинение беше покренато пред 16 години односно во 2007 година. Иако судскиот процес траеше 16 години, сепак на крајот се констатираше застареност на предметот. Па со оглед на неразумното време на траење на овој судски процес, очекувано е и од овој предмет да бидат констатирани исклучително високи судски трошоци.

Од претходно констатираните предмети кои се завршени со правосилни пресуди, или истите се прекинати поради констатирана застареност, во овој период треба да напоменеме дека 8 предмети се останати како активни предмети, односно немаат добиено правосилна пресуда. Дел од тие предмети се предметите „Друмариња“ и „Империја“ кои се наоѓаат во фаза на доказна постапка како и предметите:

ТИТАНИК КОК-59/22

- **Поднесено обвинение:** 30.06.2017
- **Потврдено обвинение:** 28.12.2017
- **Започнување на главна расправа:** 02.04.2018
- **Фаза на судење:** доказна постапка
- За овој предмет се уште нема донесено ниту еднаш првостепена пресуда.

ТАРИФА КОК-24/21

- **Поднесено обвинение:** 29.06.2017
- **Потврдено обвинение:** 01.11.2017
- **Започнување на главна расправа:** 19.12.2017
- **Фаза на судење:** доказна постапка
- Првостепената пресуда е укината и предметот е вратен на повторно одлучување.

ТОТАЛ К-1493/17

- **Поднесено обвинение:** 29.06.2017
- **Потврдено обвинение:** 03.10.2017
- **Започнување на главна расправа:** 05.12.2017
- **Фаза на судење:** доказна постапка
- За овој предмет се уште нема донесено ниту еднаш првостепена пресуда.

ТАПИР КОК-3/19

- **Поднесено обвинение:** 22.11.2018
- **Потврдено обвинение:** 11.01.2019
- **Започнување на главна расправа:** 18.02.2019
- **Фаза на судење:** доказна постапка
- За овој предмет се уште нема донесено ниту еднаш првостепена пресуда.

ТРЕЗОР КОК-214/22

- **Поднесено обвинение:** 29.06.2017
- **Потврдено обвинение:** 29.11.2017
- **Започнување на главна расправа:** 05.02.2017
- **Фаза на судење:** доказна постапка
- Првостепената пресуда е укината и предметот е вратен на повторно одлучување.

ТАПИР 2 К-1413/19

- **Поднесено обвинение:** 22.11.2018
- **Потврдено обвинение:** 31.07.2019
- **Започнување на главна расправа:** 19.09.2019
- **Фаза на судење:** /
- Првостепената пресуда е донесена на 08.06.2022 год, а јавната седница во Апелациониот суд Скопје е одржана во септември 2023 год. Апелациониот суд се уште нема одлучено по однос на жалбите на странките.

11.2 Траење на постапките иницирани од страна на Специјалното јавно обвинителство

Во изминатите неколку години, посебен дел од мониторингот на судски постапки, од страна на Коалицијата „Сите за правично судење“ беше посветен токму на високо-профилираните предмети, односно судски постапки во кои обвинети се поранешни или актуелни високи државни функционери, постапки во кои како резултат на стореното кривично дело е прибавена

поголема имотна корист или пак е причинета штета од поголеми размери, случаи кои можат да влијаат на безбедноста во државата, случаи каде постои повисок ризик од прекршување на правата на фер и правично судење и слично. Оттука, предмет на мониторинг беа и сите судски постапки иницирани од страна на поранешното Специјално јавно обвинителство (СЈО), кое беше надлежно да истражува и гони кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на неовластено следење на комуникациите. Од страна на предметното обвинителство, а за време на неговото функционирање во период од 2015 до 2020 година, иницирани беа вкупно 22 судски постапки, од кои најголем дел, или 17 од нив иницирани во текот на 2017 година, додека пак останатите односно за 3 предмети (Тврдина 2, Транспортер и Насилството во општина Центар) беа поднесени обвиненија во 2016/2017 година и 2 постапки беа иницирани во 2018 година за предметите Талир и Талир 2.

Овие судски постапки беа предмет на критика од страна на Коалицијата „Сите за правично судење“, во однос на неколку клучни прашања, како на пример: евидентното често започнување на главната расправа одново, било да е тоа поради промени во судечкиот совет или пак поради проток од 90 дена од последно одржано рочиште за главна расправа како и малиот број на правосилно завршени судски постапки²⁵, долгот временски период потребен за оцена на обвинителен акт²⁶, несоодветна примена на одредбите од ЗКП за изведување на докази на главна расправа²⁷, изрекување на невообичаено ниски казни, па дури и алтернативни мерки во предметите за висока корупција²⁸, и слично. Меѓутоа, едно нешто што е заедничко за сите, а поради што овие судски постапки беа неретко критикувани е секако и нивното несвојственото долго траење.

Долгото траење на овие постапки резултираше и со настапување на апсолутна застареност за кривичен прогон на обвинетите во дел од овие предмети. Одговорноста за застарувањето на овие предмети, Основниот кривичен суд и Апелациониот суд Скопје ја префрлуваа еден на друг, па дури и преку јавно објавени соопштенија на официјалните веб страни од судовите. Токму по однос на овој дел, сметаме за неопходно да истакнеме неколку клучни моменти.

Прво, доколку го земеме предвид временскиот период кога овие предмети се иницирани во судска постапка, ќе заклучиме несомнено дека станува збор за постапки кои во прв степен се судеа по неколку години, дел од нив, и по цели 5 години се уште се заглавени во судските лабиринти. Главниот аргумент за долгото траење на судските постапки од страна на Основниот кривичен суд се однесува токму на обемот на доказниот материјал, односно големиот број на докази предложени како од страна на јавното обвинителството, така и од страна на одбраната. Ова тврдење на Судот е точно, но, имајќи ги предвид податоците од спроведенот мониторинг, би сакале да истакнеме и дека во фаза на доказна постапка, предмет на изведување за време на овие судски постапки, беа и мноштвото докази кои што се однесуваа на исти околности. Токму затоа, сметаме за неопходно да потенцираме на одредбата во членот 347 од Законот за кривичната постапка, која што дава можност пред отпочнување на главната расправа, односно во фазата на подготовки за расправата, претседателот на судечкиот совет, или судија поединец (во случај кога се работи за скратена постапка) да ги одбие предложените

²⁵ Аврамовски Д., Петковска И., Тутиќ Л., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки поврзани со организиран криминал и корупција во 2022 година, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2022 година

²⁶ Петровска Н., Амет С., Хаџи-Зфирова Ж., Ефикасна кривична правда: преглед на предметите иницирани од СЈО, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2020 година

²⁷ Аврамовски Д., Наковска Е., Петровска Н., (НЕ)Еднаквоста на оружјата, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2017 година

²⁸ Одговорот на правдата мора да биде пропорционален на стореното кривично дело, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2022 година

докази, поради неколку причини, вклучително и во случај кога ќе оцени дека доказите се насочени кон значително одложување на постапката. За тоа да може да го направи, во ставот 2 од истиот член, предвидена е можност, странките да бидат повикани во судот, со цел да ги образложат своите предлози, односно доказите кои што ги имаат предложено, како и приговорите во однос на предложените докази од спротивната странка, по што се носи решение со кое што се одбива предлогот за изведување на докази, кое што мора да биде образложено. Оваа одредба е особено значајна со оглед дека истата има за цел да оневозможи непотребно одолговлекување на натамошниот тек на постапката преку предлагање на поголем број на докази за исти околности. И покрај тоа што примената на оваа одредба оди во насока на создавање услови за поефикасно спроведување на доказната постапка, за жал, мораме да констатираме дека во овие предмети, иако постоеше очигледна потреба за тоа, истата не беше применета во практиката. Во оваа насока, вреди да се спомнат и одредбите од Законот за кривичната постапка кои што го регулираат постапувањето по повод оцената на обвинителниот акт, особено членот 336 од Законот. Во оваа насока, во ставот 3 од овој член, се регулира начинот на кој што се врши оцената, па така предвидено е дека обвинителниот акт се оценува од неколку аспекти, односно врз основа на наводите наведени во приговорот против обвинителниот акт, списите на предметот и доказите доставени во прилог на обвинителниот акт. Наредниот став, односно ставот 4, предвидува можност да во случај доколку по службена должност или пак по предлог на одбраната, судијата, односно советот за оцена на обвинителниот акт утврди дека во списите се наоѓаат противзаконито прибавени докази, со донесување на решение истите да ги издвои од списите на предметот, како би се оневозможило нивно разгледување или пак користење понатаму во постапката. Оцената на обвинителниот акт како посебен стадиум од кривичната постапка, претставува можност кога судот за прв пат има надлежност да одлучува дали постапувањето ќе премине во следниот стадиум (главна расправа) или ќе се оцени дека обвинителниот акт е неоснован. Оттука, а со оглед дека изрично не е наведено, останува нејасно дали оцената на обвинителниот акт, од аспект на доказите доставени во прилог, подразбира исклучиво само оцена на судот дали во конкретниот случај постојат доволно докази кои што одат во прилог на обвинението, и истите се законито прибавени, или пак оваа оцена може да се однесува и на бројот на докази и околности на кои што истите се однесуваат, со цел да се спречи главната расправа да биде преоптоварена со обемен доказен материјал, односно голем број на вербални и материјални докази со кои што се докажуваат исти околности.

Оттука, сметаме дека ваквиот аргумент е недоволен, за да можеме да кажеме дека истиот во целост ја исклучува одговорноста на Основниот кривичен суд, за долготраење на предметните судски постапки, до степен на настапување апсолутна застареност кај дел од нив.

Второ, во однос на овие судски предмети, Апелациониот суд Скопје при носење на одлука, во рамки на второстепената постапка, во случај кога ќе утврдеше дека жалбата е основана, секогаш носеше одлука со која што првостепената пресуда ја укинува, и предметот го враќа на повторно одлучување пред првостепениот суд, во конкретниот случај Основниот кривичен суд. По ваквата одлука, апсолутна застареност од кривичен прогон, како правна пречка за натамошно водење на постапката, секогаш се констатираше во рамки на повторената судска постапка. Во однос на ова, треба да ја имаме предвид одредбата во членот 431 од Законот за кривичната постапка, која што детално ги предвидува видовите одлуки кои што второстепениот суд може да ги донесе по повод изјавена жалба на првостепената пресуда. Оттука, во предметите кај кои што постоеше пресметан ризик од настапување на апсолутна застареност,

а особено што станува збор за предмети со висок јавен интерес, неопходно беше Судот да ја искористи можноста која што Законот ја предвидува, и откако ќе ја укине првостепената пресуда, да одржи расправа и да одлучи мериторно. Поинаку кажано, Судот имал на располагање механизам, чија што примена би резултирала со судска разрешница на овие предмети, но кој што за жал, не беше искористен од негова страна во ниту еден судски предмет. Настрана од оваа практика на Апелациониот суд Скопје за укинување на пресуди и нивно враќање пред првостепениот суд, во услови кога очигледно можеше да се донесе мериторна одлука, сметаме дека вреди да се спомне и тоа што Судот не секогаш одговараше на висината на задачата да постапува навремено во овие предмети, како и да ги образложи своите одлуки во ситуација кога првостепените пресуди беа преиначени, при што имавме намалување во висината на изречената казна затвор, споредбено со претходно утврдената со првостепената судска одлука.

За крај, не помалку важно, нешто што исто така треба да го имаме предвид кога ги разгледуваме релевантните околности под кои што настапуваше апсолутна застареност од кривичен прогон, е секако и тоа што најголем дел од кривичните дела за кои што обвинетите се гонее во рамки на овие судски постапки, биле сторени во временски период 2011- 2013 година. Ова е особено важен податок, доколку земеме предвид дека одредбите од Кривичниот законик кои што ги предвидуваат роковите за пресметување на застареност за кривично гонење се меѓудругото, и директно поврзани со временскиот период на извршување на делото. Во однос на овој дел, треба да се истакне и непостапувањето од страна на редовните јавни обвинителства. Колку за потсетување, материјалите од прислушуваниите разговори, односно т.н. „бомби“ беа јавно објавувани, за време на прес-конференции под наслов „Вистината за Македонија“ во временски период почнувајќи од месец февруари до јуни во 2015 година, од страна на тогашниот лидер на опозициската партија СДСМ. Иако објавувањето на овие материјали беше започнато во февруари, јавното обвинителство во тој период не презема конкретни мерки во рамките на својата надлежност, иако согласно членот 272 од Законот за кривичната постапка, повод за поведување на кривична постапка, покрај кривична пријава и непосредното забележување дека е сторено кривично дело, за јавните обвинители треба да преставува и допрениот глас. Од првата јавно објавена снимка, па до формирањето на Специјалното јавно обвинителство се поминати 8 месеци во кој временски период јавното обвинителство не преземало дејствија. Уште поважно е да се напомене дека јавното обвинителство пропуштило да преземе дејствија и пред да бидат објавени незаконски прислушуваниите материјали бидејќи кривичните дела биле сторени неколку години пред воопшто јавноста да биде запознаена со содржината од прислушуваниите разговори.

Врз основа на сето претходно наведено, сметаме дека одговорноста за настапување на апсолутна застареност во дел од овие судски предмети, објективно гледано не може да се лоцира само во една институција, без притоа да се земе предвид сите релевантни околности кои што биле од значење и кои што имаат придонесено кон тоа. Оттука, сосема оправдано може да се смета дека одреден степен на одговорност има кај секој субјект што бил надлежен да постапува по овие предмети, во било која фаза, во рамките на секоја кривичната постапка одделно.

За крај, мораме да истакнеме и дека не беше преземено ништо во врска со одолговлекувањето на предметните судски постапки, односно нивното долго траење, со цел да се делува превентивно и да се спречи настапување на апсолутна застареност за кривичен прогон на обвинетите. Наместо ова, иницирана беше само една постапка за утврдување на одговорност на судија кој постапуваше како претседател на судечки совет во предметот со работен наслов „Траекторија“. Така, во 2021 година, Судскиот совет донесе одлука со која го разреши судијата

поради нестручно и несовесно вршење на судиската функција, а повод за тоа беше тоа што во овој предмет, претходно за обвинетиот Никола Груевски, настапи апсолутна застареност за кривично гонење за делото „примање награда за противзаконито влијание“.

11.3 Останати кривични и граѓански судски постапки каде е забележано невообичаено долго траење

Правото на судење во разумен рок е основно процесно човеково право загарантирано со Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП). Членот 6 од ЕКЧП го определува правото на правична судска постапка, а како посебен елемент на поимот „правична судска постапка“ изречно го предвидува и правото на судење во разумен рок, според кое „Секој има право на правично и јавно, во разумен рок, пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд да бидат разгледани и утврдени неговите граѓански права и обврски или основаноста на какви било кривични обвиненија против него...“.

Во понатамошниот текст на анализата, ќе дадеме краток осврт на некои предмети во кои е воочено дека можно е да постои нецелосно почитување на правото на судење во разумен рок.

Ласкарци К-1407/19 – Основен кривичен суд Скопје

Предметот под кодно име „Ласкарци“ за автобуската несреќа на патот Тетово – Скопје која се случи во февруари, 2019 година започна со судење во септември 2019 година. Иако главната расправа трае повеќе од 5 години, истата сè уште нема завршено што особено влијае на правото на судење во разумен рок. Коалицијата, будно го мониторира овој предмет од самиот почеток, па така од мониторингот процесот се детектирани неколку клучни постапувања кои може да влијаат на правото на судење во разумен рок. Најпрво мораме да истакнеме дека долго траеше изготвувањето на супервештачењето кое требаше да се направи по наредба на судот. Имено, наредбата од судот беше дадена на 11 ноември 2021 година, а истото беше изготвено и предадено на странките по измината повеќе од една година, односно во декември 2022 година. Со оглед на долгиот рок кој што бил потребен за изготвување на вештачењето, во таа една година не беше одржано ниту едно рочиште за главна расправа. Па така, согласно ЗКП на 24 јануари 2023 година главната расправа започна одново. Вториот сегмент кој што влијае на правото на судење во разумен рок е и долгото траење на испитување на вештите лица. Во периодот од февруари 2023 до ноември 2023 година, одржани се 20 рочишта за главна расправа на кои се испитувале само вештите лица. Иако овие рочишта траеа речиси колку целосното работно време на судот, нејасна е потребата од толку долго испитување на вештите лица. Од тој аспект, мора да напоменеме дека судот мора повнимателно да постапува во судските предмети, особено оние од јавен интерес и доследно да ги применува меѓународните стандарди за фер и правично судење. Исто така, треба да се има предвид дека судот ги има сите механизми на располагање за соодветно менаџирање на процесот, но судот воопшто не употреби такви механизми, како на пример казнување на вештите лица за доцнење со супервештачењето и слично.

РО-1094/20 – Основен граѓански суд Скопје

Коалицијата „Сите за правично судење“ во текот на спроведувањето на мониторингот на судски постапки воочи предмет во кој што не е целосно почитувано правото на судење во разумен рок. Имено, пред Основниот граѓански суд во Скопје се води предмет за работен спор поврзан со дискриминација заведен под референтен број РО-1094/20, во кој предмет тужбата е поднесена

на 20 февруари 2020 година, а првото насрочено рочиште е по 9 месеци, односно на 16.11.2020 година. Меѓутоа, она што е особено проблематично е тоа што иако Законот за парничната постапка предвидува дека постапките за спорови од работните односи, пред првостепениот суд мора да се завршат во рок од шест месеца од денот на поднесувањето на тужбата, сепак во овој случај судскиот процес трае повеќе од 3 години и сè уште не е донесена првостепена пресуда. Непочитувањето на погоре наведените рокови кои се загарантирани со Законот за парнична постапка е видно и од многубројните пресуди на ЕСЧП, кој во повеќе наврати констатирал повреда на правото на судење во разумен рок од страна на нашата држава. Така, во случајот Петреска против Република Македонија²⁹ постапката за работен спор траела 6 години и 9 месеци на три нивоа на судски инстанции, во случајот Стојковиќ против Република Македонија³⁰ постапката за работен спор траела 12 години и 1 месец, додека пак во случајот Трпески против Република Македонија³¹ истата траела 9 години и 8 месеци. Од тие причини, домашните судови треба внимателно да постапуваат по овие судски предмети особено земајќи ја предвид праксата на Европскиот суд за човекови права.

K-11/18 – Основен кривичен суд Скопје

Специфичноста на овој предмет кој што трае исто така исклучително долг период е тоа што кривичното дело што му се става на товар на обвинетиот е чл.188 – Полов напад врз дете кое не наполнило 14 години според Кривичниот законик. Овој судски процес е започнат во 2018 година и сè уште нема донесено првостепена пресуда за истиот. Честото одлагање на рочиштата и започнување на главната расправа одново се дел од причините зошто овој судски процес трае толку долго. Со оглед на тежината на делото кое му се става на товар на обвинетиот, а особено имајќи предвид дека станува збор за случај со жртва која е дете, неопходно е судот ефикасно да ги води овие судски процеси и да им посвети особено внимание на истите, со цел да се овозможи брзо и ефективно остварување на правдата.

11.4 Измени и дополнувања на Кривичниот законик

Настрана од долгото траење на предметните судските постапки, не може, а да остане незабележано тоа што во 2023 година бевме сведоци и на надворешни фактори кои што имаа директно влијание врз овие постапки. Имено, станува збор за измените на Кривичниот законик, кои што во скратена постапка во месец септември, по предлог на Владата, ги донесе Собранието на РСМ, преку кои што измени меѓудругото се интервенираше и во намалување на предвидените казни за кривичните дела „Злоупотреба на службена положба и овластување“ и „Злосторничко здружување“. Со оглед дека, најголемиот дел од судските постапки се однесуваа токму на овие кривични дела, измените на Кривичниот законик ќе резултираат со настапување на апсолутна застареност во вкупно 8 судски предмети.

Овој процес на измени на Кривичниот законик беше остро критикуван од страна на домашната стручна фела, вклучително и од граѓанскиот сектор. Имено, измените беа донесени во временски период паралелно додека се работеше на изготвување на новиот Кривичен законик, без воопшто работната група да биде консултирана, или пак во најмала рака известена дека се планираат и овие измени на актуелниот КЗ. Оттука, јасно произлегува дека не постоеше ниту една оправдана причина поради која што можеше да се смета дека овие измени се неопходни

²⁹ ПЕТРЕСКА против РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, апликација бр. 16912/08

³⁰ СТОЈКОВИЌ против РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА апликација бр. 14818/02

³¹ ТРПЕСКИ против РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА апликација бр. 19290/04

и итно треба да бидат донесени, имајќи предвид дека прашање на време е кога ќе биде донесен целосно новиот КЗ. Дополнително, измените беа донесени во скратена постапка, со злоупотреба на т.н европско знаменце, заедно со измени кои неспорно се неопходни, а кои се однесуваат на воведувањето на кривични дела против животната средина, како на пример кривичното дело „Екоцид“. Како резултат на тоа, граѓанските организации кои што се дел од Блупринт групата за реформи во правосудството, преку свој претставник во рамки на работната група решија да се повлечат од истата, и понатаму да не учествуваат и да даваат активен придонес во процесот на изработка на новиот КЗ.³²

Колку за потсетување, ова не е прв и изолиран случај да предметите за висока корупција, иницирани од страна на СЈО, бидат предмет на надворешни фактори преку интервенција во законска регулатива. Измени во Кривичниот законик беа направени и во 2018 година, со цел усогласување на Кривичниот законик со Истанбулската конвенција. Токму тој момент беше искористен да се направат измени и по однос на други кривични дела, кои што немаа никаква поврзаност со усогласувањето, а кои што се однесуваат на активни судски постапки за предмети иницирани од СЈО. Еклатантен пример за тоа е предметот со работен наслов „Труст“, во кој што постапката се водеше за кривично дело „Злоупотреба на постапката за јавен повик, доделување на договор за јавна набавка или јавно-приватно партнерство“ предвидено во член 275-в од КЗ. И токму ставот 3 од овој член, кој што им се ставаше на товар на обвинетите, беше предмет на измени, преку намалување на законски предвидениот минимум. Дополнително, со овие измени во Кривичниот законик се интервенираше и во членот 40 кој што ги предвидува случаите во кои што судот може да ги примени одредбите за вонредно ублажување на казната. Меѓудругото, со овие измени, беше вратена можноста за судот да ги примени овие одредби и во случај кога „ќе утврди дека постојат особено олеснувачки околности кои укажуваат дека и со ублажената казна може да се постигне целта на казнувањето“. Ова е особено индикативно, со оглед дека оваа одредба претходно со измените на КЗ во 2014 година, беше тргната токму како резултат на тоа што истата претходно била предмет на злоупотреба при нејзината примена од страна на судовите. На овој начин, се овозможи Апелациониот суд, при одлучување во постапката по жалба одлучи, првостепената пресуда да ја преиначи во делот на казната, на начин што на еден од обвинетите му ја намалува изречената казна затвор, а на другиот обвинет му изрекува алтернативна мерка, односно условна осуда.

Како резултат на тоа што во предметните судски постапки, на еден или на друг начин, настапи апсолутна застареност за кривичен прогон, покрај тоа што остана залудно севкупното постапување од страна на поранешното Специјално јавно обвинителство и Судот, засекогаш останува и сомнежот за вината на обвинетите за кривичните дела за кои што беа обвинети.

Во наредниот период, откако Судот ќе констатира дека постои правна пречка за водење на постапката и ќе донесе одбивателна пресуда во рамки на предметите опфатени со овие измени, ќе имаме прилика и да ги видиме вкупните трошоци за водење на овие постапки, кои што согласно релевантните законски одредби ќе паднат на товар на државата. Сосема оправдано може да се очекува дека овие трошоци ќе бидат исклучително високи, со оглед дека, станува збор за постапки во кои што беа обвинети повеќе лица, постапки во кои што имаше обемен доказен материјал, како вербални така и материјални докази, како и постапки во кои што обвинетите имаа ангажирано повеќе од еден бранител, во определени предмети дури и по два, односно три бранители. Дотолку повеќе, а имајќи предвид дека во овие предмети, на дел од

³² <https://shorturl.at/tyELU>

обвинетите им беше определена мерка притвор, истите имаат можност да иницираат и постапки за надомест на штета за времето поминато во притвор, во согласност со член 553 од Законот за кривичната постапка, а дали истото ќе биде направено од нивна страна, зависи исклучиво од нив. Дополнително, не помалку важно е и тоа што, за жал, нема да може да биде надоместена ниту штетата која што е предизвикана врз државниот буџет со сторување на кривичните дела кои што им се ставаат на товар на обвинетите, а кој што штета видно од обвиненијата е огромна. За крај, последици ќе имаме и како резултат на тоа што со апсолутна застареност е опфатен и предметот со работен наслов „Таргет/Тврдина“, попрецизно делот од обвинението кое што се однесува на незаконското масовно прислушкување во период 2008-2015 година. Со ова кривично дело биле опфатени над 20.000 граѓани, кои биле прислушувани, а кои што согласно веќе воспоставената практика со предметот „Големото уво“, ќе имаат можност во наредниот период да иницираат судска постапка за надомест на штета, како резултат на тоа што државата не успеала да им го заштити нивното право на приватност.

11.5 Групно испитување на вешти лица

Практиката за испитување на вешти лица на овој начин е забележана во Основниот кривичен суд Скопје, во 3 судски предмети каде постапуваат различни судии членови на судечкиот совет, од кои во еден од овие случаи ваквото испитување на вештите лица се одвива на повеќе рочишта. Накратко, групното испитување на вешти лица е во колизија со неколку принципи на ЗКП и концептот на фер судење, поради неколку причини:

- Прво, заради карактерот односно процесниот третман на самиот вештак-а тоа е неговото практично својство на сведок, односно expert witness
- Второ-концептот на контрадикторност, односно правото секое изнесување на сведок или вештак, да биде подложено на вкрстено испрашување, со цел да се провери вистинитоста односно веродостојноста на исказот и на оној што го дава, како дел на принципот на еднаквост на правните средства и поширокиот концепт на фер судење,
- Трето- принципот на припишување и идентификување на индивидуална одговорност и запазување на правните последици од давање на лажен исказ, независно од тоа колку лица биле вклучени во едно вештачење.

Поткрепа за ова може да најдеме во неколку меѓународни документи и стручна литература, но и во судска пракса, особено на ЕСЧП.

Совет на европа - ЦЕПЕЖ

Според Водичот за улогата на судски именуваните експерти во судски постапки во земји членки на Совет на Европа -, дадени се следните насоки кој е експерт, поточно физично лице или група на лица:

„Во нормални околности, само физичко лице може да биде експерт. Принципот е индивидуална и лична подготовка на стручно мислење. Причината за тоа е што вештакот лично треба да ја преземе одговорноста за вештачењето во однос на неговата содржина. Можно е првично да се избере корпорација или институција. Доколку корпоративно тело е назначено за експерт, сепак треба да се обезбеди физичко лице во рамките на таков орган да ја преземе одговорноста за содржината на вештачењето, да го потпише или да дава устен извештај на суд.

Можно е вештакот да ги искористи вработените при изготвувањето на вештачењето. Тие не само што можат да вршат подготвителна работа, туку можат и да го изготват стручното мислење по инструкции на експертот. Тие треба да бидат соодветно надгледувани. Но, вработените не стануваат експерти при преземање на одредени задачи во врска со подготовката и изготвувањето на стручното мислење. Само одговорното лице за вештачењето - тој што го потпишува мислењето - е назначен и поучен вештак. Во стручното мислење треба да биде јасно наведено - со наведување име, адреса и податоци за контакт на експертот - кое ќе биде тоа лице. Вработените се одговорни само за својата работа во однос на експертот. Тие немаат никакви права или должности во однос на судот. Во стручното мислење треба да се наведе колку работеа вработените или помошниците при подготовката на мислењето, сè додека работата на асистентите не била само мала.“

33

Овој документ јасно делимитира дека мора да постои индивидуализација на вештакот, односно едно лице кое што тоа ќе го презентира. Доколку вештачењето го вршат 3 вештаци, како на пример супервештачење, или пак обично вештачење, секој од тие вештаци има обврска доколку е повикан да се појави пред судот, да биде индивидуално распрашан, односно да биде тестиран неговиот наод, мислење, фактите врз кој се базирал, квалификациите, искуството итн. Сето тоа е дел на тестирањето на самото вештачење, и тоа мора да биде направено индивидуално, бидејќи само така се запазуваат трите принципи наведени погоре. Треба уште еднаш да се потенцира дека тестирањето на вештачењето не значи само негова проверка, туку и тестирање на неговиот автор, односно автори, преку индивидуален и непосреден распит, каде што се испитуваат не само научните и технички заклучоци, туку и кредибилитетот и интегритетот.

Практика на европскиот суд за човекови права

Според ЕСЧП, терминот сведок има автономно значење, независно од класификацијата во националното право. Секаде онаму каде што има изјава која што може да служи до материјален степен како база за осуда, претставува доказ за обвинителството за кое гаранциите предвидени со Член 6 (1) и (3) (д) на Конвенцијата се применливи.³⁴

Како таков, овој термин (сведок) го вклучува сообвинетиот (*Trofimov v. Russia*, 2008, § 37; *Oddone and Pecci v. San Marino*, 2019, §§ 94-95), жртвите (*Vladimir Romanov v. Russia*, 2008, § 97); експертските сведоци (вештаци н.з) (*Doorson v. the Netherlands*, 1996, §§ 81-82) и полициските службеници (*Urek and Urek v. Turkey*, 2019, § 50)³⁵. Евидентно е дека експертските сведоци односно вештаци влегуваат во поширокиот термин сведоци, и се третираат како такви.

Интересно, според становиштето на ЕСЧП, во својата судска пракса³⁶, дадено е следното мислење: „Потстав (з) од став 3 од член 6 се однесува на сведоци, а не на вештаци. Сепак, Судот би сакал да потсети дека гаранциите содржани во став 3 се составни елементи, меѓу другото, на концептот за правично судење наведен во став 1 (чл. 6-1) (види, меѓу другото, *Артико против Италија*, пресуда од 13 мај 1980 година, Серија А бр.37, стр.15, § 32; *Годи против Италија*, пресуда од 9 април 1984 година, Серија А бр.76, стр.11, § 28 и *Колоца и Рубинат против Италија*, пресуда од 12 февруари 1985 година, Серија А бр.89, стр.14, § 26). Во околностите на конкретниот случај, Судот, иако имајќи ги предвид

³³Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States Document adopted by CEPEJ at its 24th Plenary meeting (Strasbourg, 11 - 12 December 2014)

³⁴ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (criminal limb), updated 31 August 2022, European Court for Human Rights, Prepared by the Registry.

³⁵ Ibid.

³⁶ (*Balsyte-Lideikiene v. Lithuania*, 72596/01, 4 November 2008)

гаранциите од став 3, вклучувајќи ги и оние наведени во потстав (г), смета дека треба да ги испита жалбите на жалителот според опитото правило од став 1 (види горенаведената пресуда Колоца, лок. Цит.)“.

64. ... заклучоците дадени од вештаците за време на предистражната постапка фаза имаше клучно место во постапката против жалителот. Затоа е потребно да се утврди дали апликантот изразил желба вештаците да се испитаат на отворено и доколку да, дали имала таква можност.

65. Потпирајќи се на документите со кои располага Судот, извлекува првично внимание на писменото барање на жалителот од 12 март 2001 година од страна на Градскиот Втор окружен суд во Вилнус следниот ден, до кој жалителот побарал од судот да ја одложи расправата бидејќи вештаците не се појавиле на рочиштето на трет пат по ред... Жалителот исто така побара од судот да утврди причините за отсуството на вештаците и да се санкционираат. Понатаму, во својата жалба жалителот се повикал на барањето да присуствуваат вештаците на рочиштето во првостепениот суд и одбивањето на тој суд да ги повика. Сепак, Врховниот управен суд го одбил барањето на жалителот, истакнувајќи дека под околностите на случајот со нејзината неможност да ги испрашува вештаците не се прекршени процедуралните правни норми.

66. Откако го анализираше целиот материјал доставен до него, Судот смета дека ниту во фаза на претходна постапка ниту во текот на главниот претрес на апликантот му била дадена можност да ги испрашува експертите, чии мислења содржеле одредени несогласувања, со цел да го подложат на контрола нивниот кредибилитет или да фрлат какво било сомневање во нивните заклучоци. Потпирајќи се на својата судска пракса на оваа тема, Судот заклучува дека во конкретниот случај одбивањето да се дозволи барањето на жалителот вештаците да бидат испитани на отворен суд не ги исполни условите од член 6 став 1 од Конвенцијата

Согласно ова резониње на ЕСЧП, независно од својството на едно лице во постапката, во конкретниот случај вештак, односно вештаци, процесните гаранции се еднакви, односно сите заштитни механизми мора да бидат дадени, вклучително и правото да биде вкрстено распрашан секој, вклучително и вештак како дел на концептот на еднаквост на правните средства и концептот на фер судење.

Закон за кривичната постапка

Момотехниката на ЗКП, нивниот третман во постапката, и нивната доказна вредност и значење ги изедначува сведоците и вештаците. Така на пример, во дефинициите, кај директното и вкрстено испитување се наведува дека:

Директно испитување е испитување на сведок и вештак од странката, односно бранителот кој го предложил сведокот, односно вештакот што претставува начин на изведување на овие докази во текот на главната расправа;

Вкрстено испитување е испитување на сведок и вештак од спротивната страна што претставува начин на изведување на овие докази во текот на главната расправа;³⁷

Mutatis mutandis, ако сведоците се испитуваат еден по еден, односно одделно, не би требало да има различен третман во испитувањето за вештаците.³⁸

³⁷ ЗКП, дефиниции

³⁸ Член 219 Начин на испитување на сведок

Тоа всушност произлегува од мноштвото одредби кои ја регулираат правната положба и статус на сведоците, и вештаците, во однос на нивниот статус во постапката.³⁹ Во фусотите се дадени релевантните одредби од ЗКП.

Дотолку повеќе што според член 239 од ЗКП, вештакот се предупредува дека давањето на лажан исказ е кривично дело.⁴⁰ Оваа одредба сама по себе укажува на тоа дека исказот кој вештакот го дава, треба да го даде индивидуално, а не како дел на група на вештаци, поради проста причина да има индивидуализација на исказот, со цел да може, ако има потреба од тоа, да се припише и соодветна одговорност.

Крајно, правната судбина на едно вештачење кое е направено од група на вештаци може да се доведе целосно во прашање, како резултат на неисполнување на условите на еден од вештаците да биде вештак, што повторно треба да се цени во индивидуален распит, бидејќи таму најефикасно се остварува тестот предвиден во ЗКП со вкрстено испитување. Особено е важно да се води сметка дали лицето што се ангажира како вештак навистина ги исполнува условите, кое пак е индивидуално својство а не групно, но има реперкусии врз целото вештачење.⁴¹

11.6 Различна практика на констатирање правни пречки за водење на судската постапка.

Детектирана е различна судска практика во поглед на констатирањето на правни пречки за водење на постапката, па така се забележани случаи каде судот за овие прашања одлучува веднаш штом дознае за постоење на овие пречки, како и случаи каде судот за овие прашања одлучува со пресудата, независно кога истите настапиле.

Во оваа насока, најнапред треба да расчистиме дека може да постојат фактички и правни пречки за водење на судска постапка. Двете ситуации се различни и можат да имаат различен ефект врз постапката. Второ, треба да се расчисти за каков вид на пречки се работи. Дали тоа се однесува на привремена или трајна неспособност на обвинетиот да следи судење, или пак се работи за правни пречки какви што се амнестија, помилување, застареност, декриминализација итн, кои настапуваат во текот на главната расправа. Постојењето на правни пречки за водење на постапка (амнестија, помилување, декриминализација, застареност) се апсолутни пречки за водење на постапка, и за тоа судот одлучува со одбивателна пресуда, доколку започнал главен претрес.

Ако за пример ја земеме ситуацијата кога обвинетиот ќе почине, како почетна точка за дискусија за да одговориме на ова прашање, согласно сегашниот ЗКП, кога во текот на кривичната постапка ќе се утврди дека обвинетиот умрел, кривичната постапка ќе се запре со решение.⁴² Тоа претставува пред сè апсолутна пречка за водење на постапка, бидејќи нема обвинет, односно тој е починат и таа постапка неможе да се води.

³⁹ Член 237 Должности на вештакот, Член 238 Изземање на вештак, Член 240 Разгледување на предметот на вештачење, Член 243 Отстранување на недостатоци на вештачењето, Член 350 Испитување на сведоци надвор од судот, Член 368 Недоаѓање на сведок или вештак на главната расправа, Член 383 Начини на испитување, Член 386 Испитување на сведок, Член 387, Член 388 Исклучок од непосредно изведување на доказите, Член 389 Постапка со испитани сведоци и вештаци

⁴⁰ Член 239 Постапка за вештачење

⁴¹ Квп.КОК2.Квп.бр.8/2022, Врховен суд на Република Северна Македонија

⁴² ЗКП, Член 23

Според Коментарот на ЗКП: „Кривичната постапка се води против определено лице за определено кривично дело. Кога во текот на постапката обвинетиот (овој поим овде е употребен во смисла на чл.21 т.2 ал.2, дека изразот „обвинет“ во ЗКП се употребува и како општ назив за осомничен, обвинет и осуден) почине, во зависност во која фаза е постапката, надлежниот орган што ја води постапката донесува решение со кое кривичната постапка се запира. Така, во фаза на истрага вакво решение ќе донесе јавниот обвинител, а по потврдување на обвинението или поднесување на обвинителен предлог, ваквото решение го донесува судот“.⁴³

Во конкретниов случај се работи не само за фактичка, туку и за правна пречка за водењето на постапката.

Во определени фази, различни органи носат решение за запирање. Со тоа што смртта на едно лице е апсолутна пречка за водење на кривична постапка, бидејќи принципот на индивидуализација е неприкосновен и не може да се релативизира.

На оваа линија е и контемпорарното правно резонирање на судовите, барем каде што се работи за каде што се работи за постоење на процесни пречки за водење на кривична постапка. Така на пример, кога настапува заболување кое има како последица трајна неспособност да присуствува на главна расправа, Судовите се на следното стојалиште:

Водењето на кривичната постапка во случај кога кај сторителот настапило заболување со кое настапила трајна неспособност да присуствува на главната расправа, да го следи текот на главната расправа и да ја изнесе својата одбрана е процесна пречка за водење на кривичната постапка и повлекува одлука за запирање на постапката, како што е во конкретниот случај. Болеста од која боледува обвинетиот РГ е од траен карактер и дека со ваквата здравствена состојба обвинетиот РГ не може да го следи судскиот процес, а водењето на кривичната постапка во случај кога кај обвинетиот настапува такво заболување, тоа заболување е пречка за водење кривична постапка.

Во одредбите од општиот дел од Кривичниот законик како и одредбите од Законот за кривична постапка, не постои изрично пропишана одредба како да се постапи во случај кога по подигнато и правосилно обвинение кај обвинети (во конкретниот случај обвинетиот РГ настапува трајна неспособност да присуствува на главната расправа, да го следи текот на главната расправа и да ја изнесе својата одбрана и кој поради таквото заболување не е во состојба да присуствува на главна расправа, да го следи текот на главната расправа и да ја изнесе својата одбрана и тоа трајно, како и кога при една таква состојба на работите судот не може да започне со одржувањето на главната расправа. Во чл.402 т.6 од ЗКП е предвидена можност за одбивање на обвинението поради постоење на други околности што го исклучуваат кривичното гонење. Во конкретниот случај не може да се донесе одбивателна пресуда, затоа што главна расправа не е одржана. Таква можност пропишува и чл.304 ст.1 ал.3 од ЗКП и тоа кога се запира истражната постапка од страна на Јавниот обвинител (кој и ја спроведува) кога настапиле други околности кои го исклучуваат кривичното гонење. За судот, неспорен факт е дека настапувањето на трајна неспособност да присуствува на главната расправа, да го следи текот на главната расправа и да ја изнесе својата одбрана во тек на кривичната постапка, е околност која го исклучува кривичното гонење и токму поради тоа а во отсуство на изрична одредба во материјалниот и процесниот закон, судот по пат на аналогија ги применува наведените одредби од Законот за кривична постапка, а при тоа имајќи ја во предвид одлуката

⁴³ Коментар на член 23, Коментар на ЗКП ОБСЕ, ноември 2018

Решение К бр.422/2017 од 11.04.2019 година на Основен суд Велес и Решението КЖ бр.536/2019 од 11.04.2019 година на Апелациониот суд Скопје.

Кај правните пречки, во зависност во која фаза се наоѓа постапката, се носат различни одлуки.

Горните примери се дадени како објаснување дека треба да се направи дистинкција на начинот на кој една постапка завршува, во зависност од тоа која е причината за тоа.

ЗКП предвидува какви се одлуки се носат во текот на постапката, и од кого.⁴⁴Тие можат да бидат пресуда, решение, наредба и казнен налог. Ако ги елиминираме наредбата и казниениот налог, останува прашањето со каква одлука се решава прашањето на постоењето на правни пречки, конкретно застареност која настапува во текот на главниот претрес.

Импликација на принципот *Ignorantia iuris nocet*.

Во нашиот правен поредок, правна претпоставка е дека секој го познава законот. Тоа значи дека особено тешко би било да се оправда дали определено лице знаело или не дека определено дело е забрането. Тоа не важи само за сторителот, или осомничениот/обвинетиот, туку и за сите учесници во една постапка, особено овластениот тужител, но и судот како гарант на законитоста, правната сигурност и заштитата на човековите права.⁴⁵⁴⁶ Согласно овој принцип, не е доволно овластениот тужител да внимава на тоа, туку на тоа мора да внимава и судот, и правните пречки согласно овој принцип настапуваат со денот на нивното појавување односно стапување во сила.

Nemo iudex sine actore

Понатака, треба да се напомене дека кривичната постапка се поведува секогаш по барање на овластен тужител, најчесто јавен обвинител, но и приватен тужител. Тргувајќи од правилото за товарот на докажување, овластениот тужител треба и пред фазата на обвинување да внимава дали постојат или настапиле некои правни пречки за водење на постапката. Тоа значи дека уште во предистражната постапка, и во текот на истражната постапка, јавниот обвинител внимава на тоа дали настапиле правни пречки за водење на постапка.⁴⁷

Фазата на казнено гонење предвидува есенцијално 5 стадиуми

- Претходна постапка
- Истрага
- Фаза на обвинување
- Фаза на потврдено обвинение и судење
- Фаза на правни лекови

Во предходната постапка и во фазата на истрага, овластениот тужител е тој што одлучува за постоењето на овие фактички и правни пречки. Во фазата која следи по завршена истрага и подготовка на обвинението, во фазата на потврда на обвинителниот акт, и во фазата на самото судење, повторно, обврска на јавниот обвинител, според принципот на легалитет и пресумпција на невиност да внимава на тоа дали сеуште постојат причините поради кои определено обвинение е поднесено. Во фазата на обвинување, има исто така филтер низ кој треба да

⁴⁴ Член 121 Видови одлуки во кривичната постапка

⁴⁵ Кривичен законик-Правна заблуда Член 17

⁴⁶ Закон за судовите, Член 2, Член 3, Член 4

⁴⁷ Член 288 Отфрлање на кривичната пријава, Член 304 Запирање на истражната постапка

помине обвинението, и тоа за прв пат се соочува со судска контрола. Така, ЗКП предвидува што се случува со обвинение кое дошло пред судот во постапка за потврдување.⁴⁸

Прашањето е која е улогата на судот, кога обвинението е потврдено, а не е донесена пресуда, односно предметот се наоѓа во фаза на главна расправа.

ЗКП на Република Северна Македонија од 2010 година, со примена од 2013 го афирмира концептот на пасивен суд, наспроти активни странки, односно постапката е придвижувана од странките, а судот раководи со неа, но и внимава во текот на целата постапка *ex officio* на настапување на определени околности бидејќи судовите судат согласно Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот, и тие се *inter alia* гарант и чувар на човековите права, судот.

Во фазата на судење, кога постои ситуација каде што постојат правни пречки (застареност, декриминализација итн..) судот, и предходно тужителот не го повлекол односно се откажал од обвинението, а и кога тоа ќе го стори, носи **одбивателна пресуда**.⁴⁹

Куриозитет

Во Законикот за Кривичната постапка на Република Србија на пример, постои посебна одредба според која претседателот на советот со Решение ја запира постапката доколку обвинетиот со акт на амнестија или помилување е ослободен од гонење или казненото гонење не може да се преземе поради застареност или некоја друга околност која што го исклучува трајно.⁵⁰

Исто така, за давање на одговор на конкретното прашање, релевантно и интересно е прашањето колку судот е врзан со објективниот и субјективен идентитет.⁵¹ Ова е важно заради тоа што во отсуство на правна норма за тоа како судот треба да постапи кога настапуваат правни пречки, колку треба судот да се врзува за предлозите на тужителот.

Согласно Коментарот на ЗКП од 2018 на ОБСЕ: *Потребно е да се разликува објективниот идентитет од прашањето за правната квалификација наведена во обвинението. Судот не е врзан за предлозите на тужителот во поглед на правната квалификација на делото и доколку во пресудата е содржана поинаква правна квалификација на делото од онаа содржана во обвинението, не се повредува објективниот идентитет. Оттука произлегува дека објективниот идентитет е идентичен на описот на фактичката состојба, а не и на нејзината супсумација според одредбите на КЗ.*

Тоа практично значи дека правната квалификација која ја предлага Обвинителот не е обврзувачка за судот, и тој може да употреби поинаква супсумпција според одредбите на КЗ, со тоа што е врзан за описот на фактичката состојба која ја предлага тужителот. Меѓутоа, тоа не значи дека судот треба да биде асистент на обвинителот, доколку истиот е пасивен. Доколку нема изменето обвинение, а настапат околности на застареност, тогаш судот мора да донесе одбивателна пресуда во секоја фаза.

⁴⁸ Член 337 Основи за одбивање на обвинителниот акт како неоснован

⁴⁹ Член 402 Одбивателна пресуда

⁵⁰ Obustava postupka Član 352

⁵¹ Член 398 Поврзаност на пресудата со обвинението (објективен и субјективен идентитет)

11.7 Отсуство на јавен обвинител и судија поротник од рочиште за главна расправа и нивно евидентирање на записник како да се присутни

Кога се води *ex officio* од страна на јавен обвинител -неговото присуство е *conditio sine qua non* за одржување на расправа. Судијата поротник пак, е дел на составот на судот, кој единствено може да постапува кога е во полн состав. Отсуство на јавен обвинител и судија поротник од рочиште за главна расправа, кога тоа рочиште се одржува, а овие отсутни лица се евидентирани како присутни не е дозволено. Напротив, тоа е основ за одговорност од секој аспект.

11.8 Испитување на адвокат ангажиран од страна на тужителот, во својство на сведок, со оглед дека истиот бил близок пријател на тужителите.

Прашањето на сведочење на адвокат, има две варијанти:

- Прва, каде што адвокатот како сведок е ангажиран од тужителот и тој е предложен од него.
- Втората, се работи за ситуација кога спротивната страна го предлага адвокатот на другата страна за сведок.

Според законот, праксата и меѓународни компаративни искуства и пракса на ЕСЧП, не е забрането да се повика адвокат како сведок. Индивидуалната оценка на тој исказ и доказната вредност ќе бидат ценети соодветно.

ЗКП нема посебни одредби кои ја регулираат оваа ситуација, во смисол на забрана на повикување на бранител како сведок, но нема и одредба дека е исклучена можноста да се повика бранител односно адвокат за сведок. ЗКП регулира ситуации во смисол на тоа каков е третманот на бранителот кога е повикан како сведок.⁵² Тоа априори значи дека сама по себе тоа не е недозволено. Законот познава лица кои не можат да бидат сведоци, и лица кои се ослободени да бидат сведоци. Во принцип, лица кои не можат да бидат сведоци се наведени во член 213 од ЗКП.⁵³

Значи, има лица кои не може да сведочат, по ниту еден основ, со тоа што даден е опсегот за тоа за што тие апсолутно неможат да сведочат. Така, бранител не може да сведочи, за она што му го доверил обвинетиот, ОСВЕН ако самиот обвинет го бара тоа. Значи тоа право е релативно, и е подложно на две варијанти. Првата, за се што обвинетиот не му го доверил, нема експлицитна забрана, а втора, може да сведочи и за тоа што му го доверил, но со негова согласност. Конечно, на листата лица кои се ослободени од должност да сведочат, не е бранител.⁵⁴ Лице кое има основа да ускрати сведочење спрема еден од обвинетите е ослободено од должноста да сведочи и спрема другите обвинети, ако неговиот исказ според природата на работите не може да се ограничи само на другите обвинети.

Ова прашање е веќе разгледувано од страна на ЕСЧП во случај каде што било покренато прашањето за согласност со член 8 од Конвенцијата, а се однесува на одбивање на адвокат да

⁵² Член 73 Лица кои не можат да бидат бранители

⁵³ Член 213 Лица кои не можат да бидат сведоци

⁵⁴ Член 214 Лица ослободени од должноста да сведочат

сведочи во кривична постапка против еден од неговите клиенти (Клаус Милер против Франција 19 ноември 2020 година)

Според фактите во овој случај, речиси 20 години, жалителот, адвокат и неговата фирма давале правни совети на четири компании. Фирмите влегоа во неликвидност и беа отворени кривични постапки против нивните поранешни управни директори. Жалителот бил повикан како сведок. И покрај тоа што управните директори во времето на судењето се откажаа од привилегијата адвокат-клиент, тој одби да сведочи, тврдејќи дека сè уште е обврзан со професионална тајна доколку не го ослободат и поранешните управни директори. Апликантот се пожалил дека со тоа што го принудил да сведочи била прекршена правната професионална привилегија.

Судот одлучи дека немало повреда на член 8 од Конвенцијата, наоѓајќи дека спорното мешање во правото на апликантот на почитување на неговата кореспонденција и неговиот приватен живот може да се смета за неопходно во едно демократско општество и затоа било оправдано. Тој особено сметал дека причините наведени од германските судови за да го оправдаат мешањето биле релевантни и доволни. Судот, исто така, забележа дека домашните судови темелно ги образложиле своите одлуки за изрекување на административната парична казна, објаснувајќи го во овој контекст нивниот став за опсегот на правната професионална привилегија, а нивното толкување било формулирано со доволна прецизност за да му се овозможи на жалителот да го регулира своето однесување.⁵⁵

Прашањето е регулирано и во многу правилници на адвокатски комори. Американската адвокатска комора, има цел сет на правила што се однесуваат за сведочењето на адвокати. Според овие правила:

- Адвокатот нема да дејствува како застапник на судење во кое адвокатот најверојатно ќе биде неопходен сведок освен ако:
 - сведочењето се однесува на неспорно прашање;
 - сведочењето се однесува на природата и вредноста на правните услуги дадени во случајот; или
 - дисквалификацијата на адвокатот би предизвикала значителна тешкотија на клиентот.
- Адвокатот може да дејствува како застапник во судење во кое друг адвокат во адвокатската фирма најверојатно ќе биде повикан како сведок, освен ако тоа не е исклучено од Правилото 1.7 или Правилото 1.9.

Застапник

[1] Комбинирањето на улогите на застапник и сведок може да му наштети на трибуналот и на спротивната страна и може да вклучи и конфликт на интереси меѓу адвокатот и клиентот.

Правило за застапник-сведок

[2] Трибуналот има соодветен приговор кога судијата на фактите може да биде збунет или заведен од адвокат кој служи и како застапник и како сведок. Противничката страна има соодветен приговор кога комбинацијата на улоги може да ги наруши правата на таа странка во парницата. Од сведок се бара да сведочи врз основа на лично знаење, додека од адвокатот се

⁵⁵ Klaus Müller v. France 19 November 2020

очекува да објасни и да коментира докази дадени од други. Можеби не е јасно дали изјавата на застапник-сведок треба да се земе како доказ или како анализа на доказот.

[3] За да се заштити трибуналот, ставот (а) му забранува на адвокатот истовремено да служи како адвокат и неопходен сведок, освен во оние околности наведени во ставовите (а) (1) до (а) (3). Ставот (а) (1) признава дека ако сведочењето е неоспорно, нејаснотијата во двојната улога се чисто теоретски. Ставот (а)(2) признава дека кога сведочењето се однесува на обемот и вредноста на правните услуги дадени во акцијата во која се нуди сведочењето, дозволувајќи им на адвокатите да сведочат ја избегнува потребата од второ судење со нов бранител за да се реши тоа прашање. Освен тоа, во таква ситуација судијата има познавање од прва рака за предметната материја; оттука, има помала зависност од противничкиот процес за тестирање на веродостојноста на сведочењето.

[4] Освен овие два исклучоци, ставот (а)(3) признава дека е потребно балансирање помеѓу интересите на клиентот и интересите на трибуналот и спротивната страна. Дали е веројатно трибуналот да биде доведен во заблуда или спротивната страна веројатно ќе претрпи предрасуди зависи од природата на случајот, важноста и веројатниот рок на сведочењето на адвокатот и веројатноста дека сведочењето на адвокатот ќе се коси со она на другите сведоци. Дури и ако постои ризик од таква предрасуда, при определувањето дали адвокатот треба да биде дисквалификуван, мора да се посвети должно внимание на ефектот од дисквалификацијата врз клиентот на адвокатот. Релевантно е што едната или двете страни разумно можеле да предвидат дека адвокатот веројатно ќе биде сведок. Начелата за судир на интереси наведени во Правилата 1.7, 1.9 и 1.10 немаат примена на овој аспект на проблемот.

[5] Бидејќи трибуналот веројатно нема да биде заведен кога адвокатот се однесува како застапник во судење во кое друг адвокат во адвокатската канцеларија ќе сведочи како неопходен сведок, ставот (б) му дозволува на адвокатот да го стори тоа, освен во ситуации кои вклучуваат конфликт на интереси.

Конфликт на интереси

[6] При утврдувањето дали е дозволено да се дејствува како застапник во судење во кое адвокатот ќе биде неопходен сведок, адвокатот исто така мора да смета дека двојната улога може да доведе до конфликт на интереси што ќе бара почитување на правилата 1.7 или 1.9. На пример, ако постои веројатност да има суштински конфликт помеѓу сведочењето на клиентот и сведочењето на адвокатот, застапувањето вклучува конфликт на интереси што бара почитување на правилото 1.7. Ова би било точно иако на адвокатот можеби нема да му биде забрането со ставот (а) истовремено да служи како застапник и сведок, бидејќи дисквалификацијата на адвокатот ќе предизвика значителни тешкотии за клиентот. Слично на тоа, адвокатот кому може да му биде дозволено истовремено да служи како адвокат и сведок според ставот (а)(3) може да биде исклучен да го прави тоа со Правило 1.9. Проблемот може да настане дали адвокатот е повикан како сведок во име на клиентот или е повикан од спротивната страна. Одредувањето дали постои или не таков конфликт е првенствено одговорност на инволвираниот адвокат. Доколку има конфликт на интереси, адвокатот мора да обезбеди информирана согласност од клиентот, потврдена во писмена форма. Во некои случаи, адвокатот ќе биде исклучен да бара согласност од клиентот. Видете го правилото 1.7. Видете го правилото 1.0(б) за дефиницијата за „писмено потврдено“ и правилото 1.0(д) за дефиницијата за „информирана согласност“.

[7] Ставот (б) предвидува дека адвокатот не е дисквалификуван да служи како адвокат бидејќи адвокатот со кој адвокатот е поврзан во фирма е исклучен да го стори тоа со став (а). Меѓутоа, ако адвокатот што сведочи исто така биде дисквалификуван со Правило 1.7 или Правило 1.9

да го застапува клиентот во предметот, другите адвокати во фирмата ќе бидат исклучени од застапување на клиентот според Правилото 1.10, освен ако клиентот не даде информирана согласност под условите наведени во Правилото 1.7. Во суштина, нема пречка да се повика адвокатот како сведок, со тоа што неговиот опсег на сведочење ќе биде помал, а ќе ги поминува истите тестови на исказот (веродостојност, кредибилитет, итн..како и секој сведок.

12. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Услови за одржување на рочишта

- Забележано е намалено одлагање на рочиштата по предметите од областа на организираниот криминал и корупција и тоа од 42% во 2022 година до 24% во 2023 година. Меѓутоа она што е загрижувачки е тоа што иако има релативно низок степен на одложено на овие рочишта, како и интензитетот на честото закажување на рочиштата, сепак на крајот донесени се само 10 пресуди во набљудуваните предмети од областа на организираниот криминал и корупција.
- Рочиштата за предметите од областа на организираниот криминал и корупција најчесто се закажуваат до две недели, но во одредени граѓански постапки се забележува одлагање на рочиштата и по повеќе од 6 месеци. Долгиот период помеѓу две рочишта доведува до споро траење на судските постапки и може да влијае на правото на судење во разумен рок. За надминување на ваквите состојби неопходно е да се направат напори за подобро менаџирање со закажувањето на рочиштата и да се зајакнат судовите и јавните обвинителства со ресурси за ефикасно постапување.

Поуки за правата и комуникација со странки

- Се забележува подобрување при давањето на поуки за правата во судските постапки, па така за разлика од минатата година не биле дадени поуките во 11% од набљудуваните предмети, оваа година тоа било испуштено само во 5% од набљудуваните предмети. Сепак, потребно е да се зајакне свесноста на судиите за оваа нивна обврска, независно дали обвинетиот има бранител или не.
- Позитивна е детектираната практика согласно која одредени судии даваат детално објаснување на поуките за правата на обвинетите во кривичните, како и на тужените и тужителите во парничните постапки. Во овие случаи судот ги дал поуките на начин разбирлив за лицата како и дал краток осврт на самиот тек на постапката пред судот, што е практика која треба да се охрабрат и останатите судии да ја прифатат.

Јавност на постапките

- За поздравување е што и оваа година имаме исклучително висок процент на рочишта за главна расправа кои што биле јавни, како и тоа што во сите случаи кога јавноста била исклучена, судот донел решение за исклучување на јавноста, а воедно ги образложил и причините поради кои што ја донел таквата одлука. Ваквата практика укажува на тоа дека судовите ја препознаваат важноста, значењето и потребата јавноста да биде присутна за време на главната расправа, поради што и се надеваме дека овој позитивен тренд ќе продолжи и во иднина.
- И оваа година евидентирана е практика судските набљудувачи и останатата јавност присутна на рочиштата за главна расправа да бидат евидентирани и нивните лични податоци да влезат во записникот од рочиштето. Ваквата практика останува да биде нејасна и оправдано се поставува прашањето за легитимната цел поради која ваквото

постапување би наишло на оправдување, особено бидејќи ваквата практика е релативно нова и претежно прифатена во судовите во Скопје. Поради ова, сметаме дека ваквата практика е потребно да биде напуштена.

- Со оглед дека е евидентиран и одреден број на случаи кога информациите во однос на датум, време и место за одржување на рочиште за главна расправа по судските предмети биле јавно достапни но неточни, како и случаи кога овие податоци воопшто не биле јавно објавени, неопходно е од страна на судовите да се бидат преземени сите мерки потребни за навремено објавување, и ажурирање на веќе објавените податоци, со цел унапредување на пристапот до овие информации за граѓаните.

Признание на вина

- Дадените признанија на вина на главна расправа во практиката по автоматизам се прифаќаат од страна на судот, иако истиот не е врзан со даденото признание на вина согласно релевантните одредби од ЗКП кои што ја регулираат оваа постапка.
- Евидентиран е одреден број на случаи во кои што даденото признание на вина било прифатено од страна на судот, без претходно да се испита дали обвинетиот доброволно го дава признание, дали истиот е свесен за правните последици од така даденото признание на вина, како и дали е свесен за последиците поврзани со имотнорправното побарување и трошоците на постапката. Оттука, а имајќи предвид дека судот има и законска обврска за тоа, сметаме дека е неопходно секое дадено признание на вина од страна на обвинет на главна расправа задолжително и без исклучок да биде проверено од страна на судот.
- И оваа година евидентиран е исклучително мал број на дадени признанија на вина за време на главна расправа од страна на обвинетите во кривичните постапки од областа на организиран криминал и корупција. Токму затоа остануваме на минатогодишната препорака согласно која што сметаме дека е неопходно да се спроведе посебно насочено истражување кое што ќе постави дијагностика, односно ќе даде одговор на прашањето зошто обвинетите лица во овие постапки многу ретко решаваат да признаат вина пред судот.

Доказна постапка

- Загрижува бројот на кривични постапки во кои што изведувањето на материјалните докази било направено од страна на судот. Имајќи го предвид адверсаријалниот елемент на кривичната постапка, сметаме дека ваквото постапување од страна на судовите е несоодветно, поради што е потребно ваквата практика веднаш да биде напуштена и целокупното изведување на предложените докази, вклучително и материјалните докази, да биде препуштено на странките во постапката.
- Дополнително, и оваа година, евидентирано е дека постои невооедначена практика на изведување на материјалните докази, па така во дел од постапките при изведувањето на доказите, странките само го читаат насловот на доказот, додека пак во останатиот дел ја читаат целата содржина на истиот. Токму затоа, неопходно е да се работи на зајакнување на индивидуалните капацитети за изведување на материјалните докази, како на јавните обвинители, така и на бранителите, со цел правилно изведување на доказите, преку презентација на суштината на доказот и околностите кои што се докажуваат со него. Во оваа насока треба да се има предвид дека јавното презентирање и изведување на доказите, меѓу другото служи и за јавноста подобро да се запознае со постапката и да може да види дека правдата е задоволена.

- Кога станува збор за изведувањето на вербални докази, односно испитување на сведоци за време на главната расправа, особено не радува тоа што оваа година не е евидентиран ниту еден случај на прекршување од страна на судот на релевантните одредби од ЗКП, кои што предвидуваат можност спротивната странка вкрстено да ги испита сведоците.
- И оваа година евидентиран е одреден број на случаи во кои што судот ја користи можноста согласно ЗКП да поставува прашања до сведоците, при што се впушта во поставување на прашања кои што излегуваат надвор од она што странките претходно го навеле за време на директното, односно вкрстеното испитување. Без разлика што ова прашање е адресирано во предлог Законот за кривичната постапка, сепак до неговото донесување и стапување во сила, неопходно е ваквата несоодветна практика да биде напуштена, и за време на испитувањето на сведоците од страна на судот да бидат поставени само прашања кои што имаат за цел појаснување на претходно дадени одговори.
- Евидентирано е дека судиите многу повеќе внимаваат и водат грижа за праведното испитување во случај кога се истакнати приговори од страна на странките во постапката, за разлика од тоа кога нема приговори, што е секако во согласност со адверсаријалниот модел на кривичната постапка. Имајќи предвид дека актуелниот текст на ЗКП не е доволно јасен во поглед на тоа дали судот треба да внимава на дозволеноста на прашањата и одговорите само по истакнат приговор или тоа треба да го прави и во случај кога не е истакнат приговор, сметаме дека е добро тоа што ова прашање во предлог Законот за кривичната постапка е веќе адресирано, на начин што се врши презицирање на обврските на судот во овој поглед. Сепак, останува на судската пракса да изгради нијансиран пристап кон ова прашање, особено поради тоа што истражувањата од минатите години спроведени од страна на Коалиција „Сите за правично судење“ покажаа дека во практиката судот многу повеќе интервенира во корист на јавниот обвинител, отколку што тоа го прави во корист на обвинетиот, односно одбраната.

Еднаквост на оружјата

- Иако во мал број, сепак се среќаваат случаи каде јавните обвинители не овозможуваат соодветен пристап до доказите за одбраната со што предизвикуваат несакани последици за кривичната постапка. Ваквата состојба е секогаш соодветно неутрализирана од судот кој користејќи ги своите капацитети ги доставува доказите до одбраната, но независно од тоа, во постапката се прават одолговлекувања кои не би се случиле доколку одбраната навремено ги добиела доказите од обвинителството и имала соодветно време за подготовка на својот случај. Поради тоа потребно е да се зајакнат капацитетите на обвинителството, но и свесноста на обвинителите за известување на одбраната за завршување на истрагата, овозможување на пристап до доказите, како и достава на релевантните докази до одбраната.
- Забележани се случаи каде одбраната реагира до судот поради препреки во спроведување на независни активности за прибирање на докази за подготовка на својот случај. Иако судот соодветно реагира и во овие случаи, повторно истото предизвикало непотребно подолго траење на постапката. Поради тоа, потребно е да се преземат активности од повеќе чинители за соодветно да се овозможи практикувањето на овие права од страна на одбраната во кривичните постапки. Тоа не подразбира само надградување на капацитетите на адвокатите за прибирање докази, туку и градење на свесноста кај државните органи, институции, но и други правни лица за ваквите права на одбраната и начинот на реализирање на истите.

Независност и непристрасност

- Секоја година се забележува стабилен процент на постапки каде набљудувачите добиле впечаток дека судот е пристрасен кон некоја од странките во постапката, најчесто со пристрасност кон јавните обвинители. Иако станува збор за перцепции, истите треба да бидат сфатени сериозно и да се преземат чекори за искоренување на ваквите случаи, особено затоа што во најголемиот дел од овие случаи станува збор за определено однесување на судот, најчесто преку давање на несоодветни и непотребни коментари во текот на постапката. Притоа треба да се има предвид, дека доколку ваквото однесување оставило впечаток на пристрасност кај објективните набљудувачи, истото секако ќе остави недоверба во одлуката на судот и кај странките во постапката. Затоа, неопходно е да постои соодветен механизам на контрола на однесување на учесниците во постапки, што може да се овозможи доколку судниците се опремаат за аудио и визуелно снимање на рочиштата како што тоа е предвидено со ЗКП
- Забележани се рекорден број на случаи каде имало несоодветно и недолично однесување помеѓу некои од учесниците во постапката, судот, па дури и вештите лица. Ваквото однесување сериозно влијае на имиџот и репутацијата на судот, делумно затоа што во дел од овие случаи несоодветно се однесувал судијата или член на судечкиот совет, делумно затоа што во најголемиот дел од случаите каде судот не учествувал со недолично однесување, не успеал да го воспостави редот во судницата, па дури и во определени случаи воопшто не се ни обидел. Поради ова, потребно е да се преземат активности од страна на Судскиот совет, Советот на јавните обвинители, Академијата за судии и јавни обвинители, како и Адвокатската комора за да се зајакнат меките вештини на судиите, јавните обвинители и адвокатите за професионално и достоинствено однесување во суд.

Пресуда

- Загрижува трендот на постојано намалување на процентот на јавно објавените пресуди, особено во парничните постапки. Во оваа насока, мора да се има предвид дека пресудите се носат во името на граѓаните на Република Северна Македонија и истите мора да бидат запознаени со содржината на одлуката која е донесена во нивно име. Затоа, неопходно е да се преземат соодветни чекори за да се истражат причините кои ја предизвикуваат ваквата состојба, но и да се преземат конкретни активности за да се зајакнат капацитетите и свесноста на судиите за јавно објавување на пресудите во законски предвидениот рок.
- Се забележува релативно стабилен сооднос на изречени осудителни, ослободителни и одбивателни пресуди на годишно ниво, со тоа што во практика доминираат осудителни пресуди. Ваквата состојба сама по себе не може да биде конкретен показател на определени состојби, но треба да биде предмет на посебни истражувања за да се увиди на што се должи високиот процент на успешност на јавните обвинители.
- Иако најголемиот дел од осудителните пресуди се донесени по признание на вина на главната расправа, сепак бројот на пресуди донесени врз основа на признание на вина постојано се намалува, поради што е потребно да се истражат причините кои го предизвикуваат ваквиот тренд, особено затоа што признание на вина беше екстензивно користено во првите 4 години од влегувањето во сила на ЗКП.